

موسى جارالله

استاذ محترم رضا افندى حضرتلارنىڭ
«دىنى، اجتماعى مشىلەر» يە
انتقاد مناسىبتىلە
(بىر نىچىە)

مُلاحَظَةُ

«ترجمان» محورى محترم استاذ اسماعيل بك حضرتلارنىڭ
(۱۳۳۲ سنە، ذى القعدة ۱۹۱۴ سنە سىنتاىر ۱۱ دە)
(وفاتى خاطرەسنە.)

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

«دینی و اجتماعی مسئلہ لار»

آوگوست ۲۵ دە، كوندوز ساعت ۳ دە، پوچتہ بر ربطہ دە
(بانده رول دە) باغلانمش دورت نسخہ «دینی، اجتماعی مسئلہ لار»
اسملى كتابى كتوردى .

نسخہ لرك برى مؤلفى استاذ محترم رضاء الدين افندى حضرتلىرى
طرفندن بگا هديه ايدى. قطعہ سى، - حيفه لريناڭ سانى جھتيله تمام
«اوزون كونلرده روزہ» قدر اولان شو كتاباڭ مطالعه سنه شروع
ايدوب، ايرتہ دورتلرده تمام ايتدم؛ استراحت ساعتلىرىنى استشنا
ايدر ايسهك، يدى سكر ساعت دە اوقوب چيقدم. يعنى كتاب:
لذتلہ رغبتلہ مطالعه قيلنور درجہ دە غايت گوزلدر، غايت مفيددر .
اوقودم . اخلاص قلبيلہ، اعتدال قلبيلہ يازلمش شو گوزل
رساله يہ ہم خالص ہم سادہ بر انتقاد يازايم ديدم .

معلوم، شو زمان غايت دهشتلى غايت اهميتلى زماندر؛
مدنيت دنياسى اڭ بويوك مسئلہ لرك حليلہ مشغولدر . لکن بزہ
اوزمزاڭ «اوقاق» دینی اجتماعی مسئلہ لرمزلہ اشتغال ايتمك دها
زيادہ مناسبدر .

اولگى وقتلرده اوقاق مسئلہ لرمزى اهمال ايتمش اولماسه

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازما لار ئامبىرى

ايدك، شوكون مدنيت دنيا سيله برابر اڭ بويوك مسئله لرى حل ايتمك شرفلرينه بزه بلكه اشتراك ايدنه بيلور ايدك .

مدنيت دنيا سى دهشت «منا» لرنده عزت مجرا بلرينه شوكون غايت چوق غايت بويوك قربانلرينى تقديم ايدورلر . عدالت الهيه كعبه لرنده او قربانلرى البته قبول قيلنه چق . او بويوك عبادت ده اشتراك يا امامت شرفندن اسلاميت دنيا سى شوكون محرومدر . بونڭله برابر، عاقبت، اڭ بويوك خسار اهل اسلاماڭ بويونلرينه اينه جكدردر

اسلاميت دنيا سى نڭ شو محروميتى بڭا غايت شدتلى صورت ده تاثير ايتدى؛ عاقبت بوتون خسارلرى مجبوريتله التزام فيلاجى ده دهشت خياللرى كى كوزلرم قاشنه كلدى .

شو حالڭ البته بر سببى واردر: وقتيله اوفاق مسئله لرمى اهمال ايتمه مش اولسه ايدك، بويوك شرفدن ياخود اسلاميته مناسب رياستدن محروم قالماز ايدك .

كله جك ده بويوك بر «امل» مز وار ايسه، شوكونگى اوفاق مسئله لرى ايندى بوندن صوڭ اهمال ايتمه مك لازمدر .

«دينى اجتماعى مسئله لر» نڭ اوفاق انتقاد لريله اشتغالى بوڭا كوره مناسب كوردم . بلكه فائده سز اولور؛ بلكه التفات سز قالور . لكن اهميتلى ساعتلرده مى مطبوعات نڭ صحيفه لرينه چيقمش ذلت مقاله لرينه قارشى، لا اقل، بر اعتراض نمايشى، احتقار ده مونستراتسيه سى كى اولور

كتاب صحيفه لرى ترتيبيله انتقاد نقطه لرينى بيان ايديم .
۱) بسم الله صوڭنده يازلمش آيت كريمه كتاب نڭ ديياجه سنه غايت گوزل زينت اولوب، مؤلف نڭ مقصدينه ده غايت مناسب ايسه ده، صحيفه نهايه سنده يازلمش آيت كريمه مقاماڭ اقتضاسنه، مؤلف نڭ مقصدينه، بنم نظرم ده، مناسب دگل كبيدر . قران كريمه ده او آيت كريمه «أنت قلت» خطابنه جوابدر . قران كريم نڭ شو خطابى

سوزی انکار ایچون دگل، بلکه سویلمش آدمی تعیین ایتدرمک ایچوندر. سوز سویلمش. لکن سنمی او سوزی سویلمه دگ؟ باشقه سی می؟ دیمکدر.

لسان عرب ده «أ أنت قلت؟» جمله سیله، «أ قلت أنت؟» جمله سی آراسنده بویوک فرق واردر.

سوز سویلمش اولوب ده، قائلی معلوم دگل ایسه، «أ أنت قلت؟» ام غیرک قاله؟ «جمله سیله سوال قیلنور. اما سوز سویلمش می سویلمه می، معلوم دگل ایسه، «أ قلت أنت؟» ام لم تقله؟» جمله سی استعمال قیلنور. بالعکس استعمال ایتمک خطا اولور.

قرآن کریم ده «قال سبحانه ما یكون لی ان اقول ما لیس لی بحق.» آیت کریمه سی «أ قلت أنت للناس؟» خطابنه جواب اولوب کلمش اولسه ایدی، مؤلف افندیڭ اقتباسی مقصدینه بلکه مناسب اولور ایدی. لکن آیت کریمه سی موردندن صرف ایتمک مناسب اولماسه کرمک.

مساعده قیلگیز، شو انتقاد می مفسرلر ده مترجملر ده توجیه ایده میم: مفسرلرک ده هیچ بری، مترجملرک ده هیچ بری لسان عربک دقایقلرینه خصوصیتلرینه اکثریتله التفات ایتمز، بلکه هر وقت اهمال ایدر.

ابن مریمی الوهیتی دعوی ایتمکن تبرئه مقصود اولور ایسه، «أ قلت أنت للناس؟» دیمک لازم ایکن، نیچون «أ أنت قلت؟» خطابی اختیار قیلنمش؟

او سوزدن اوزینک براعتینی اثبات یولنده «لو قلت له لعلته» کبی بر شرطیه استثنائیه لازم ایکن، نیچون «ان كنت قلت له فقد علمته» وضعیه سی اختیار قیلنمش؟

لسانک بویله خصوصیتلرینه مفسرلرک مترجملرک هیچ بری التفات ایتمه مشدر.

«أ أنت قلت للناس» جمله سنده ترتیبک دالته کوره، او سوزی

قائللرک بری البتہ سویلہ مشدر . لکن قران کریمک شہادتہ کورہ، ابن مریم اویلہ سوزلردن البتہ پاکدر . شویلہ اولور ایسہ، او سوزی کیم سویلہ مشدر ؟

شو حقیقت تاریخیہیی تفتیش ایدوب، اثبات ایتماک مفسرلرہ البتہ لازم ایدی. لکن اهل تفسیر بویلہ شیلرہ التفات ایتمز . هر بر اثرم ده همه مفسرلری متعدد آیت کریمہلرده صراحتلہ انتقاد ایتدم. او انتقادلرمدہ اصابت ایتهمش اولور ایسہم، ممنون اولور ایدم. زیرا انتقادلرماک اکثری بیان قانونلرینہ بلاغت قانونلرینہ مستند ایدی. او قانونلردن غفلت ایتماک بگا بلکه عیب دگلدر، لکن بویوک مفسرلرک شأنلرینہ لائق اولماسہ کرک.

۲) یقین ده درستک البتہ رکندر . اویلہ ایسہ، برنجی قاعدہ ده «عقل، وجدان - یقیندر» سوزی عمومی صورت ده درست اولاماز . چونکہ عقلک وجدانک خطاسی صوابنہ نسبتلہ زیادہ در . یقین ده قطعیلک ده شرطدر . اویلہ ایسہ، «تجرہ - یقیندر» سوزی ده عمومیتلہ درست اولاماز .

بورادہ بنم سوزم مؤلفک یالکز تعبیرینہ عائددر . یوقسہ، علمک منبعلرینی سببلرینی بیان یولندہ برنجی قاعدہ البتہ درست اولا بیلور .

۳) ایکنجی قاعدہ ده شرعی دلیللری بیان ایدر ایکن، ۵نجی صحیفہ ده، ۴نجی یول ده «قران کریم، سنت یالکز شریعت حکملری حقتلہ غنہ دلیل بولا.» مفہومندہ گی سوز، هر نہ قدر مشہور سوز ایسہده، بنم نظرمدہ درست دگلدر .

استاذ محترم مؤافی افندی شو سوزینی ۱۱نجی قاعدہ ده (۱۳-۱۷) صحیفہلرده تفصیل ایلہ بیان ایتمشدر . کلامیوناک، اصولیوناک قران کریم آیت کریمہلرینہ نظرلاری ده، بیلورم، محترم مؤلف افندیوناک نظری کبیدز .

شو مشہور نظرہ کورہ، قران کریمک آیت کریمہلری یالکز

احکام شرعیہ حقندہ یالکمز «دلیل نقلی» اولاً بیلور . عمومی ، دنیوی، عقلی اشراک ہیچ بری حقندہ ہیچ بر وقت «دلیل عقلی» اولاماز . بنم نظرم بوکا بالکلیہ باشقہدر . بنم اعتقادہ کوزہ، آیت کریمہ لراک اکثری دلیل عقیدر . حتی احکام شرعیہ حقندہ بیله آیت کریمہ دلیل عقلی اولاً بیلور . مثلاً:

مسکراتاڭ عمومیتله حرمتی حقندہ «قل فیہما اثم کبیر ومنافع للناس . واثمہما اکبر من نفعہما» - «انما یرید الشیطان ان یوقع بینکم العداوة والبغضاء فی الخمر والمیسر» آیت کریمہ لری فنی، اجتماعی دلیل دگلمی؟

طبی ضرر لری، اجتماعی مفسدہ لری حرمتاڭ عقلی دلیلی اولاماز می؟ ایکی اوچ دفعہ تکرار قیلنمش تجربہ فنی دلیل، عقلی دلیل اولاً بیلور ایسہ، بوتون تاریخ انسانیت دە مشاہدہ قیلنہ کلمش مہلک ضرر لری، اڭ بویوک اجتماعی مفسدہ لری حرمتاڭ فنی دلیلی، عقلی برہانی اولمق شرفندن محرومی اولور؟

حکیم قلمیلہ بیان قیلندق دە عقلی فنی اولاچق دلیل - نبیلراڭ لسان فصاحتلرندہ تبلیغ قیلنمق «شوم» لغیلہ، سماوی کتابلراڭ مقدس صحیفہ لرندہ یازلمق «گناہیلہ» عقلی دلیل اولمق شرئندن محروم قیلنماسہ کرک .

زکاتاڭ دلیللری دە، میراثاڭ دلیللری دە شویلهدر . قرآن کریم دە ہر برینہ اجتماعی اساسلر بیان قیلنمشدر . علوم اجتماعیہ کتابلرندہ بیان قیلنور دلیللر نقلی دگل ایسہ، زکات حقندہ، میراث حقندہ قرآن کریم دە بیان قیلنمش دلیللر یالکمز نقلی اولماز، بلکہ اجتماعی عقلی دلیل اولور .

میراث حقندہ «أباؤکم وابتاؤکم لا تدرن انہم اقرب لکم نفعاً» آیت کریمہ سنہ التبتات قیلایق:

بورادہ وارثلراڭ طبیعی قرابتلری، متقابل منفعتلری، متفاوت درجہ لری کبی اجتماعی اساسلر کو سترلمشدر .

حقوق كىتابلىرىنىڭ اجتماعى اساسلىرى اوزىرىنە بنا قىلىنىش بىيانلىرى
علمى بىيان، فىنى بىيان اولور ايسە، قران كرىمىڭ بىيانى دە اويە
اولا بىيلور .

درست، قران كرىمىڭ بىيانى اسلوب جەتيلە كىتب فىنىە بىيانى كىبى
دگلدەر . بابلىرە فصللرە تقسىم يوق؛ متشابه مسئلەر مادە مادە ترتيب
قىلىنماش . تكلفى يوق؛ صناعتلىك يوق؛ لسان سادەدر، ترتيب طبعيدەر .
لكن بونىڭلە دىلىك بىيانىڭ قىمتنە قوتنە عقلىلىگنە اجتماعىلىگنە خلل
كلمز . بلكە «منبع اول» اولمق جەتيلە دىلىك قىمتى زيادە اولور .
مرادىمى آچىق اڭلاتمق ايچون زكات كىبى عباداتدن، ميراث كىبى
مسكراتىڭ حرمتى كىبى اجتماعياتدن مثال كتوردىم . يوقسە، نظرى
مسئلەر، الهيات مسئلەلىرى حقنەدر قران كرىمىڭ دىللىلىرى البته عقلى
اولور . قران كرىمە دە وجود، وحدت عقيدەلىرىنىڭ دىللىلىرى قطعيدەر،
عقليدەر؛ فلسفە كىتابلىرىندە بىيان قىلىنىش دىللىلىرىڭ اساسيدەر؛ فلسفە
دىللىلىرىندە بلكە هر جەتيلە گوزلدەر .

شو انتقادىمى دە يالڭىز استاذ محترم مؤلف افندى حضرتلىرىنە دگل،
بلكە كلاميونىڭ اصوليونىڭ همەسنە توجيە ايدىرم . طبع قىلىنىش اثرلىرىم دە
شو انتقادىمى صراحتلە يازمىش ايدىم . انتقادىم دە اصابت ايتىش اولسىم
كرك . قران كرىمىڭ دىللىلىرى حقنەدر كلاميونىڭ اصوليونىڭ براز
فضلە تهورلىرى واردەر .

قران كرىمىڭ دىللىلىرى حقنەدر نظرمىزى براز اصلاح ايتسەك،
گوزل اولور ايدى .

٤) شرعى دىللىلىرى قطعيلەر، ظنىلەر تقسىم ايدوب، تعريف
ايدىر ايكن، لوجىچى مادەدە، ٦ نچى صحيفەدە محترم مؤلف افندى
قران كرىمەدە مىلكور «ظن» لره دە تعرض ايتىش .

بىم نظرىم دە اهل فننىڭ اصطلاحىلە قران كرىمىڭ عرفى آراسندە
بويوك فرق واردەر . عرف قران دە ظن . قطعى اولو بىيلور؛ وهى
اولو بىيلور؛ حق اولور؛ باطل اولور . ظنىلىرى قطعيلەر مقابل
ايتىمك صوك تورەمىش بر اصطلاحدر .

۵) اعتدال ھەم ھەرىتە «اساسى قاعدەلەر» ى يازمى ھەملىرىنى
التزام ایتىمىش محترم مؤلفى افندى حضرتلىرىنە بشىجى قاعدە ى
اساس كېى قبول ایتىمىك مناسب دگل ایدى: تەكفير مەسىلەلىرىنى
آرادن چىقارمىق، آتمىق لازىمىر.

۱۲۷ نچى صحىفەدە محترم مؤلفىك غایت مطابق تعبیریلە سويلەيمى،
«مکتوب مارقالرىنە پوستە خانەلردە مەر باصوب اوطوروجى مأمورلر
قىيلىندىن بر طوتاشدىن كفر پەچاتلرى باصوب طوروجى مؤلفلرە
فقیھلرە» مەقبەلە ایچون، شو قاعدە بلكە فائىدە ویرور. لکن
«بت بازارندە كونباغش قابوقلرىنى اوزلرلە صاچوب توکروب
يوروجىلر» كى چوب چارلردىن آياق آستلرىنى آروتىق ایچون،
«اساسى قاعدە» حاجت دگل، بلكە ایكى تىنىك سوبوركى كافیدر.
تەكفىركى مەلىك زقوملرىنى یىدىك، ایندى طویدىق! بس.

۶) انسانىك ایمانى، مؤمنىك اعتقادى قلىبك قناعتیلە اولور.
قناعت قلىبە دللىك قطعىلگنە ظنىلگنە باقماز، بلكە قلىك مىللیە
جذبیلە حاصل اولور. قلىك عقیدە سندنە حرج یوقدیر، طارلق
یوقدیر. انسان ھەرىتە فکرى ایدە بیلور، قلىك مىللیە اعتقاد ایدە بیلور.
بوگىا كورە، ۶ نچى قاعدەدە «عقیدە ثبوتنە دللىل قطعى شرطدر.»
سوزى، ھەرنەقدیر مشهور سوز ايسەدە، على الاطلاق درست اولماسە كرىك.
مذھبلرە افتراق، دیھلم، ضرردر. برلشدرىمك بلكە لازمىر.
لکن «قطعى دللىللىرى شرط ایتىمىك» تدبیرى فائىدە ویرمز. انسانىك
قناعت قلىبە سىلە طالاشمامىق دھا گوزل تدبیر اولابیلور. فرض
ایدەيك، انسان بر عقیدە قناعت قلىبە سىلە اینانمشدر. «قطعى دللىل
یوق، براق او عقیدە ى!» دىمىك انسانى عقیدە سندنە دوندرمز. ھ
انسانىك اوزىنە مەھبىتى بوپوكدر. شو طبیعى مەھبىت سوقیلە ھ انسان
اوزىنىك فکرىلرىنە عقیدەلرىنە تەعصب ایدر؛ «قطعى دللىللىرى» آرار.
عاقبت، «قطعى دللىللىرى» دە بولور. قلىبنە نصل ايسەدە قرار ویرور.
راحت اولور.

اشته شو «عقیده لره قطعی دلیللری آرامق» بلیهسی بر اسلامیتی ملیون مذهبلره تفریق ایتمشدر .

شو انتقادده کلامیونک اصولیونک همه سنه نسبتله در .

۷) بزم اسلامیت حیات دینیدر؛ بزم شریعت اجتماعی مدنی شریعتدر . حیاتله اسلامیت آراسنده بو بوزخ یوقدر . اسلامیت دائرهسی ده حیات دائرهسی قدر کیکندر . «صرف دینی» - «صرف دنیاوی» کیی تعبیرلر، یعنی حیاتله اسلامیتی برینی دیگرندن آیورمق اساسنه بنا قیلنمش تعبیرلر - بزه ده مناسب دگلدر .

درست، کنیسهیی دولتدن، «ره لیگیه» یی حیاتدن آیورمق آرزولری غرب دنیا سنده بلکه واردر . درست، اسلامیت دائرهسی کتب فقهیه مز، کتب اخلاقیه مز دائرهسی قدرگنه اولسه ایدی، بزه بوکا مجبوز اولور ایدک . لکن او یله دگلدر . اسلامیت حقنده اکثر مزک اعتقادی بلکه شویله در . لکن اسلامیت شأننه مناسب حقیقت شو اعتقادک وراسنده در .

استاذ محترم مولف افندی کتابک ۸ نجی هم ده متعدد صحیفه لرنده اسلامیتی حیاتدن، دینی دنیا دن آیورمق اساسنه بنا قیلنمش فکرلرینی یازمشن: حکم ایکی نوع؛ بری «صرف دینی»؛ دیگر ی «صرف دنیاوی» . اخلاق ایکی نوع؛ بری «شرعی اخلاق»؛ دیگر ی «وضعی اخلاق» . قانون ایکی نوع؛ بری «توزولگان قانون»؛ دیگر ی «شریعت» . انسانک حیاتله دیانتی آراسنده هر خصوص ده شویله ایکیلیک واردر . برنده انسان مختاردر، تغییر ایده بیلور؛ دیگرنده انسانک حقی یوقدر، اختیاری یوقدر، هیچ بروقت تغییر ایده مز . بیلورم، اکثریتک نظری هم اعتقادی شویله در . استاذ محترم مؤلف افندی حضرتلری ده اکثریتک اعتقادینه تبعیت ایتمش . اسلامیت، شریعت کلامیونک اصولیونک کوزیله نظر ایدر ایسهک، شویله اعتقاد بزه ده مجبوریتله بلکه لازم اولور . لکن بنم کوزم، بنم نظرم تمام باشقه در .

اسلامیتی هر خصوص ده حیاتدن مدنیتدن آیورمق آیورمامق بزم نظرمزه تابع بر حالدر: اگر اسلامیتی شو کونگی فقه، شو کونگی اخلاق دائره لرینه حصر ایدر ایسهك، اسلامیتی حیاتدن مدنیتدن آیورمق ضرورتنه بلسکه مجبور اولورز. او وقت «شریعت» ی براقوب، آمریقا حكومتلرینك «توزولگان قانونلری» نی آلمق ذلتنه اینهرز، یاخود ابن خلدون کبی بر «عقلی سیاست»؛ برده «دینی سیاست» تعبیرلرینی اختراع حیله سیله شریعت اسلامیهیی «اهمال رفوفلرینه» وضع ایتمك یوللرینی حاضرله مش اولورز.

لکن حیات دائره لری، عقل دائره لری، ترقیات دائره لری قدر اسلامیتی ده غایت عالی غایت کیك اعتبار ایدر ایسهك، او وقت اسلامیتی حیاتدن مدنیتدن آیورمق لازم اولماز، بلسکه حیاتك ترقیاتك سعادتك بوتون حاجتلی همه حاضرلکلی اسلامیتك رکنی کبی اولور. او وقت «حیاتلی دین، دینلی حیات» - «عزتلی اسلام، اسلامیتلی عزت» بولنور.

شو انتقادده اولگی انتقادلرم کبی عمومیدر، یالکزمؤلف افندی حضرتلرینه دگل، بلسکه اهل علمك اکثریتنه نسبتله در. لکن مؤلف افندی شو خصوص ده بر از فضلّه مبالغه ایتمشدر. حتی ۱۸۷ صحیفه لرده سیاسی، اجتماعی مسئله لری قران کریمك عادتندن (اقتدارندن) طیش ایدوب، «دینی» لك دائره لرینی غایت طار بر دائره درجه لرینه ایندرمشدر.

شو مسئله ده استاذ محترم مؤلف افندینك نظریله بنم نظرمی غایت بویوك بر دائره قطری فصل ایدر. هر حال ده مسئله غایت مهم بلسکه فوق الغایه مهم مسئله در.

شو کونگی دهشتلی قیامت احوالیه «قبور» دن فالقوب، اون اوچ عصر ایچنده تاریخ صحیفه لرینه یازلمش گناهلرمز دفتربینی انتباه کوزیله او قومق، انسانیتی اسلامیتی تمامیه آشلامق میسر اولسه یارار ایدی!

بلکه او وقت اسلامیت بوتون کمالیله بوتون وسعتیله، مدنیت بوتون ترقیاتیله بوتون پا کنگیله حیات انسانییه یی تزیین ایدر ایدی .
 ۸) یینجی قاعده مفهوم جهتیله البته گوزلدر . طبیعت دنیا سنده تصرف وظیفه لرینه خلیفه قیلنمش انسان تشریح وظیفه لرینه ده البته خلیفه قیلنه بیلور، بلکه البته خلیفه قیلنمشدر . « انی جاعل فی الارض خلیفه » خطاب الوهیتی ایکی خلافتی، یعنی طبیعت ده خلافتله، تشریح ده خلافتی ده شامل اولسه کَرَک . جسارتله، قطعی لسانله سویلهیم، البته ایکی خلافت ده اراده قیلنمشدر . بن ده شو مسئله یی قواعد فقهیه ده، « اوزون کونلرده روزه » ده « اوافق فکرلر » ده بیان ایتمش ایدم .

لکن مؤلف افندینک بیانی کبی، عقیده خصوصلرنده ده اخلاق خصوصلرنده ده تشریح قوه سی، عجباً، معتبرمی؟

تشریح انسانک یالکز فعلنه نسبتله اولسه کَرَک . هم عقیده، هم اخلاق تشریح دائره سندن خارج اولسه کَرَک . صوگره، اخلاق - معامله ده معاشره ده معتبر ادب لری ده رسوملری ده شامل ایسه، ۸ نجی صحیفه ده محترم استاذک بیانه کوره، « اخلاق ده تشریح قوه سی یالکز شارع حضرتلرینه مخصوص » اولماق لازم اولسه کَرَک .

۹) سکرنجی قاعده مشهوردر، معنی جهتیله بلکه درستدر . لکن « تاویل لازمدر » تعبیرنده برآز مبالغه واردر . « تاویل جائزدر، ممکندر » کبی تعبیر ده مناسب اولور ایدی . تاویلک یالکز جوازی یالکز مساعده سی واردر . تاویل هیچ بر وقت لازم اولماز، بلکه توقف، تسلیم ده مقبول ادب اولور .

اهل علمک مهارتیله تاویل قیلنمش آیت کریمه لری کوردک . اویله تاویل لردن سکوت ایتسه لر ایدی، گوزل اولور ایدی .

بنم نظرم ده قرآن کریمک آیت کریمه لرینی تاویل حاجت دگلدر، هیچ بر وقت حاجت اولماز . آیت کریمه لرک افاده لرینی اوزگه رتمک لازم دگل؛ اولاقالسه، یالکز اوز « فهم » مزی برآز تعدیل ایتمک

لازم اولور . «والارض فرشناها . فنعم الماهدون» كىبى - «والى الارض كيفى سطحى» كىبى آيت كرىمەلىرى يرك كرهلگنە البتە مخالفدر ديهجك اولور ايسهك ، گناه آيتلرك افاده سنده اولماز ، بلكه بزم «فهم» مزده اولور .

همه مزه معلوم معناسيله «تأويل» سوزى اصطلاحي بر سوزدر . درست ، اصطلاحده حرج يوق . لىكن قران كرىم عرفنه مخالفت ايتمهك ، تأدب فريضةسيله ، مطلوب ايدى ، بلكه البتە لازم ايدى . تأويل سوزى قران كرىمده متعدد آيت كرىمەلرده كلمش ايسه ده ، هيچ برنده اهل علمك مشهور اصطلاحنه موافق معنى ده كلمه مش . بلكه تمام خلافنه كلمشدر . تأويلك مشهور اصطلاحى معناسى سوزى ظاهرندن صرف ايتمك ديمكدر . لىكن قران كرىم عرفيله تأويلك معناسى سوزك ظاهرينى تحقيق ايتمك ، هم ده حقيقتى عاقبتيله اثبات ايتمك ديمكدر . هر حالده قران كرىم آيت كرىمەلرندە مشهور معناسيله تأويل يوقدر .

۱۰) كتابك طوقزنجى قاعدهسى «قواعد فتيه» ده بيان قيلنمش ۱۲۵نجى قاعدهنىڭ عيىنى اولسه كرك . لىكن ضرورت صورتلرينى استئنا - نيچون؟

۱۱) كتابك ۱۵نجى صحيفه سنده «وانه هو ربالشعري تعبيرندەگى حكمت شعري يولدوزينه عبادت قيلوچى عرب قبيله لرينه تنكىتدر» معناسنده بر جمله وارد .

بوتون موجودلرك بوتون يولدوزلرك موجودلرى ربلرى ايكن ، شو آيت كرىمده ربوبيتى يالگىز شعري يولدوزينه اضافده البتە بر حكمت بولنمق لازمدر . ادب اماملرى اهل تفسيرك بياننه كوره ، اضافده حكمت: شعري يولدوزينه عبادت قيلوچى عرب قبيله لرينه تنكىت ايتمك ايش . استاذ محترم مؤلف افندى حضرتلرى ده اهل تفسيرك شو توجيهلرينه قناعت ايتمش . درست ، گوزل بر فائدهدر ، لىكن غايت محدود غايت جزئيدر .

قران کریمک عمومیتنه، الوهیتک عظمتینه نسبتله حقیر فائدهدر، علم هیئتک بیاننه کوره، شو قویاشک جسامتی شعری یولدوزینک جسامتنه نسبتله ذره کبی ایمش. شعری یولدوزینک نوری بزم قویاشک نورندن بیگ دفعه زیاده ایمش.

بر درهم قدر شعری یولدوزینک فوق الغایه دهشتلی جسامتنه فوق الغایه شدتلی ضیاسنه انسانلری تنبیه ایتمک ایچون اولسه کرک، قران کریم «وانه هو رب الشعری» دیمش.

۱۲) ۱۳ نجی قاعده «قران ابدی سعادت، هدایت سبب بولغان دینی بر کتابدر» قاعدهسی معنی جهتیه البته درستدر. لکن «ابدی سعادت» دن «دینی» دن مراد نهدر؟ دنیاوی حیاته، سیاسی، اجتماعی حاللره مقابل معنلری می مراد در؟

شویله اولور ایسه، شو قاعدهدن مقصد نه در؟

درست، قران کریم «دینی» در. ایمان، نماز، روزه، زکات، حج، اخلاق کبی شیلری بر قاچ آیت کریمه لرده بیان ایدر. بونکله برابر اجتماعیدر، عائله حکملرینی معامله حقوقلرینی عبادت حکملرندن زیاده تفصیل ایدر. سیاسیدر: سیاستک، لا اقل، الک مهم اساسلرینی غایت آچیق، اوزون تفصیلاتیه انسانلرک نظر اعتبارلرینه وضع ایدر. عبادت حکملرینه دائر مثلا یوز آیت بولنمق جهتیه قران کریم دینی اولور ایسه، حیات یوللرینه عائله مثلا ایکی یوز آیت بولنمق برکه سیله البته اجتماعی سیاسی اولاییلور.

قران کریم، درست، طبیعت کتابی دگلدر. لکن طبیعتک اقسامنه احوالنه عائله آیت کریمه لر قران کریمه ده وارد، بلکه غایت چوقدر. دیهلم، او آیت کریمه لردن مقصد طبیعت مسئله لری دگلدر. لکن قران کریمک بیانی طبیعتک یا واقعی یا حسی حاللرینه البته مطابق اولمق لازمدر. بوکا کوره، او آیت کریمه لر طبیعت بختلرینه، لا اقل، بسمله اولاییلور؛ قران کریمه ده او قدر کثرتله ذکر قیلنمق برکه سیله شرفیله، طبیعت حاللرندن بحث ایتمک اسلام اتمنه البته فرض

اولور . طبیعتىدىن بىھى ایتىمك ھەر ملىت دە عقلىك وظيفەسى ايسە ، اسلامىت دە دىنك دە وظيفەسىدىر ، يعنى دىنى بىر وظيفەدر . درست ، شو معصوم امت قران كرىمە مفتون اولدى . جمىلك جمالنه ، دلبرك آنسە مفتونلك قانون محبت دە مشرودەر ، بلكە مطلوبدر . لىكن انسانك طبیعتى اكثرىتله ضعيف اولور . انسان مثلاً بىر حورىيە مفتون اولور ايسە ، ديگر بلكە دھا گوزل بىر پىكر كك حسنە جمالنه نازىنە طعن ایدر ، یا خود لا اقل اهمال ایدر . امتك قران كرىمە نىسبتله وضعىتى بوگا تشبیه قىلنە بىلور : شو امت قران كرىمە مفتون اولدى ؛ فى الحقیقه ، مفتونلك مطلوب ایدى . لىكن امت ، عاقبت ، حىاتى اهمال ایتدى ، طبیعتى انكار ایتدى . نھایت ، ايكى جامك بىرنى قىرمش اھول كىبى قران كرىمەدن دە محروم قالدى .

گوزل اولور ایدى ، قران كرىمە مفتونىتمزله برابر ، طبیعتك حىاتك قىمتى دە كوزمزدن غائب اولماسە ایدى !

امت قران كرىمە مفتون ایدى . مفتونلك دە ضرر يوقدر . ضعيفلك تاثيريله حىاتى دە طبیعتى دە عاقبت اهمال ایتدى . بوتون سىئەلر كك باش سببى شو اهمالدر . اهمال خستەلگنە دوا لازم ايسە ، مفتونىتى دە ازالە ایتىمك لازم دگلدر . بلكە ايكى جمىلك جمالنه مؤمنى عاشق ایتىمك دھا گوزلدر .

بوگا كورە ، قران كرىم دىنىدر ، قران كرىم اجتماعىدر ، قران كرىم سياسىدر .

طبیعتك ، يعنى شو عالم وجودك كك بويوك كك مھم مسئلەلرى حقنە دە قران كرىم دە غایت آچىق متعدد آیت كرىمەلر واردر . او مسئلەلر ، عقل ھم اجتهاد قوتىلە حل قىلنمق ايجون اولسە كرك ، قران كرىم دە انسانلرە عرض قىلنمىشدر . بىر مثال :
«انا زينا السماء الدنيا بزينة الكواكب»

شو بويوك آيتك افادەسنە تركىبىنە كورە ، بزم كوزمە بزل

رصدلرمزه کورنور یولدزلرک همهسی، شعرالریله، مجرهسیله، قطب یولدزلریله برابر بزه یاقین کوگک زینتیدر؛ یعنی یولدزلرک همهسی یالکز بر «سمای دنیا» یی تشکیل ایدر. بوکا باشقه ینه متعدد کوکلر واردر .

آیتک ظاهری شودر . کلهجک کونلرک برنده اثبات قیلنهجق حقیقت ده بلکه شویله اولور . یونان فلسفه سنک کاسه لیسری «السماءالدنیا» سوزینی فلک قمر سوزیله تحریف قیلوب، آیت کریمه یی بالکیله ابطال ایتمشله ایسهده، بز شو آیتک ظاهرینی لا اقل بر فرضیه کبی البته قبول ایده بیلورز . طبیعت فضا سنده عقلک اجتهادینه، تفتیشات علمیه سنه، لا اقل، غایت کیگ میدان قالمش اولور .

طبیعت دن یا مفصل یا غایت موجز جمله لرله حکایت ایدر آیت کریمه لر قران کریمه ده آز دگلدر . او آیت کریمه لرک ظاهرلری بزم حرکات فکریه مزه غایت برکتلی بسمله اولا بیلور ایدی . طبیعت بحثلرینه جدیتله اجتهادله سلوک ایتمش اولسه ایدک، هم قران کریم آیت کریمه لرینی بز اثبات ایتمش اولور ایدک؛ هم حیات ده عزت، هم طبیعت ده خلافت بزم النرده اولور ایدی . بز هم قران کریمک بلاغتنه کمالنه هم طبیعتک عظمتنه جمالنه مفتون اولور ایدک . او وقت قران کریمی خالص اداسیله تلاوت، درست معناسیله تفسیر ایتمش اولور ایدک .

قران کریم حقنده بنم نظرم شویله در . لکن بن هیچ بر وقت «وخلقنا لهم من مثله ما یرکبون» کبی آیت کریمه لر دن لوقوماتینی قطارلوینی، هوا طیاره لرینی، هوا سابعه لرینی استخراج ایتمک دعواسنده دگلم . کشف قیلندقدن سوک، او کشفیاتی آیتک عمومنه شمولنه ادخال ایتمک طرفدار ی ده دگلم .

اویله اوافق دعوالر .. ساده دلک اولور ، لساندن غفلت اولور . قران کریمی ده، طبیعتی ده اهمال اولور .

قران كريم «اسرا» لرينى «عرش بلقيس» قصه ارينى تاويل ايتمش اولماسه ايدك، قران كريمك آيت كريمه لرى بزم حرکات فكريه مزه غايت برکتلى بسمله اڭ هدايتلى بر ارشاد اولور ايدى. بز او وقت، لوقاماتيفى قطارلرينى، هوا طياره لرينى، هوا سابعه لرينى قران كريم دن دگل، بلكه طبيعتدن ارار ايدك. لکن تاويل شوملغيله، بز هم قران كريمى، هم طبيعتى اهمال ايتك. نهايت، «وخلقنا لهم من مثله ما يركبون» آيت كريمه سندن بوتون كشفياتى استخراج ايتك دعوالرينه قدر اينك.

بنم اعتقاد ده قران كريم دينيدر، اجتماعيدر، سياسيدر. طبيعتك بسمله لرى، علومك غايت مهم نتيجه لرى، غايت موجز خلاصه لرى قران كريم ده بولنور. الوهيت برهانلرى ده، ابدیت عقیده لرى ده قران كريم ده طبيعت احوالنه بنا قيلنمشدر .

۱۳) قران كريمك آيت كريمه لرينه نظرم شويله در . رسول حكيمك سنتلرينه ده نظرم بوڭا ياقيندر . استاذ محترم مولف افندى ۳۸ نجى صحيفه ده، ۱۷ نجى قاعده ده، سنتلرى ده يالڭز شرعى حكملرك دىنى امرلك دائره سنه حصر ايتمش ايسه ده، بنم نظرم براز باشقه در . درست، حديث كتابلرينده تدوين قيلنمش سنتلره وارد اولاييله چك اشكاللرى اعتراضلرى دفع ايتك خصوصلرنده «سنتلرى شرعى حكملره حصر ايتك» چاره لرينه انسان بعضا مجبور كى اولور . لکن دفعك چاره لرى بر دگلر، دها گوزل چاره لرى بولمق ممكنر . درست، عقلك شائى غايت بويوكر؛ حقوقي ده، وظيفه لرى ده غايت واسع در، تشريع خصوصلرنده عقل خليفه در؛ لکن نبوتك شائى ده بويوكر: دىنى امرلرى ده تبليغ ايدر؛ اجتماعى حكملرى ده، بيان ايدر؛ سياست يوللرينه ده ارشاد ايدر؛ بعضا طبيعت حاللرينى ده على العاده ذكر ايدر .

بوڭا كوره، ۴۱ - ۴۴ صحيفه لرده محترم استاذك سوزلرينه

هر برينه بنم موافقتم يوقدر .

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازما لار ئامبىرى

نه دیهیم، استاذ محترمك مقصدی بلکه درستدر. لکن ایکی قسمك برنده خلاف حق شیلری، یا کشلری، (فرض ایده یك، وار ایسه ده) دعوی ایتمك یا خود اعترافی ایتمك لازم دگلدر. اصولیونك، اهل حدیثك نظرلرینی براز تعدیل ایدر ایسهك، او یله دعوالره او یله اعترافلره مجبوریت هیچ بر وقت بولنماز.

(۱۴) ۱۹نجی قاعده البته گوزلددر. متن هر حال ده سنددن مقدمدر. درست، شویله در. محاکمه ده وقار، احتیاط - مؤلفك هر بر اثرنده غایت گوزل بر امتیاز ایدی. لکن شو قاعده یی بیان ده مؤلف حضرتلری احتیاطی بعضا براقمش، مثلا:

۴۶نجی صحیفه ده «بزنگ فافقاز تاوومزدن عبارت بولغان قافی» تاوی دیمش.

۴۷نجی صحیفه ده (۱۲ - ۱۸) سطرلرده «بالاتفاق درست حدیث ایسه ده، ظاهرنچه قبول قیلنه ماز» دیمش. قبول قیلنماقی، عجا، نیچون؟

«غروب سوگنده قویاش تحت العرش سجده ایدر؛ طلوع ایچون هر دفعه اذن آلور.» سوزی ظاهرنچه ده درست اولسه کرک. شمسك الوهیت عظمتنه نسبتی، شبهه یوق، البته شویله در. حج سوره سنده، ۱۸نجی آیت کریمه ده شو معنی صراحتله بیان قیلنمشدر. بزم اهل ادب مجازله حقیقتی بیان ایتمشلر ایسه ده، لسانله لسانی فرق ایتمه مشلر. الوهیت لسانیه، ایمان لسانیه طبیعت لسانلری آراسنده فرق واردر. طبیعت لساننده مجاز اولا بیله جک کلام - ایمان لساننده، الوهیت لساننده حقیقت اولاییلور.

حج سوره سنده، ۱۸نجی آیت کریمه - بوتون موجودلرک الوهیت عظمتنه نسبتی حقننده - البته حقیقتدر، هیچ بر وقت مجاز دگلدر.

اویله آیت کریمه لری مجاز دیمک - اسلوب بیاندن غفلت کبی
بر شیدر .

حدیث، شمسک ریاضی طبیعی حاللرینی بیان حقیقە دگل،
بلکه الوهیت عظمتنه نسبتی حقیقە ایمان لسانیلە وارد اولمش
بر حقیقتدر .

۴۸ نجی صحیفه ده (۱۰-۱۴) سطر سوزلری ده استاذ محترمک
وقارینه احتیاطنه مناسب سوزلر دگلر . طبیعت لسانیلە سویله دکدن
صوگ، طبیعت قانونلرینک هیچ برینی نقض ایتمهک لازم اولور .
قانونک انتقاضی یالگز « حیوانلرک هلاکیلە » دگل. انشقاق اوزی ده
انتقاضدر .

(۱۵) کتابک (۲۰-۲۳) نجی ماده لری تقسیمدن تعریفدن عبارتدر .
دینی اجتماعی مسئله لری، اساس قاعده لری بیان ایدر ایکن،
تعریفلرک اهمیتلری وارمی؟

(۱۶) ۱۹ نجی ماده یی قبول ایندکدن صوگ، ۲۴ نجی ماده ده گی
بیان مطلق صورت ده قبول قیلنماسه کرک . چونکه، محترم مؤلفک
اعترافنه کوره، برنجی صنف حدیثلر آراسنده ۱۹ نجی قاعده قرارینه
مخالق حدیثلر واردر .

(۱۷) کتابک (۵۳-۶۱) صحیفه لرنده گی بیان عمومیتله غایت
مهمدر، بلکه فوق الغایه مهمدر . او مسئله لرده بنم ده بر نظرم
واردر . هر حالده، جرح و تعدیل اسبابلرینی، انتقاد میزانلرینی
اساسلی کلیتلی طرزده تعدیل ایتمک بزه البته لازمدر . اصول
حدیث کتابلرینک بیانلرینه قناعت ایتمک موافق دگلر .

محترم سلف غایت قیمتلی خزینهلر حاضرله مشده، میراث
اولمق اوزره بزه ترک ایتمش . برکتلی میراثمزی توفیر ایدە بیلسهک
ایدی! برکتلی میراثمزدن استفاده ایدە بیلسهک ایدى!

(۱۸) کتابک (۶۳ - ۸۸) صحیفه لری اجماع هم قیاس مسئله لرنه

وقف قیلنوب، خلاصه‌سی: «اجماع دلیلدر، قیاس دلیل دگلدنر» سوزندن عبارتدر .

بنده شو ایکی مسئله‌یی، یعنی اجماع مسئله‌سیله قیاسی بر نیچه دفعه بیان ایتمش ایدم. «اوزون کونلرده روزه» ده ایلی صحیفه (۱۳۵-۱۸۵) قیاس مسئله‌لرینه وقف قیلنمش ایدی. «اوافق فکولر» ده (۱۰۰-۱۰۱) صحیفه ده، ۱۸ سطرده اجماعاڭ حقیقتی ده اهمیتی ده کوسترلمش ایدی.

اوزون بیانلرمڭ خلاصه‌سی: «قیاس حجتدر؛ لکن اجماع حجت دگل، بلکه قوتدر.» قرارندن عبارت ایدی.

استاذ محترمڭ نظریله بنم نظرمی بویوک بر دائره قطری وصل ایدر. متناقض شو ایکی نظرڭ برینی اثبات ایتمک شو ساعتڭ وظیفه‌سی دگلدنر. آلا ده، استاذ محترم حضرتلرینه مخصوص بر سوزم واردر .

بنم نظرم مطبوعات میداننه بر قاج سنه مقدم چیقمش ایدی. اوزینه کوره، اهمیتی ایسه ده، بیلورم، علی‌العاده اهمال قیلندی. لکن بر مسئله‌یی تحقیق یولنده اون بش یکریمی صحیفه یازاچق مؤلف افندیلره مخالف نظرلری اهمال ایتمه مک البته لازم اولسه کرک. استاذ محترم مؤلف افندی کتابڭ متعدد صحیفه‌لرنده «تکافل عمومی» وظیفه‌سندن بحث ایتمش. درست، تکافل غایت مهم اساسدر؛ لکن ادب بازارنده، علم مجلسلرنده تکافلڭ اهمیتی دها زیاده دگلمی؟ «اوزون کونلرده روزه» ده (۱۷۵-۱۷۷) صحیفه‌لرده نصوص شرعیه، ادله شرعیه حقننده بنم بیانمده غایت بویوک اعتراضم ده وار ایدی. سنبتدن اجماعدن تفصیلاتیله بحث ایتمش استاذ محترم مؤلف افندی حضرتلرینه بنم او بیانلرمی او اعتراضمی اهمال ایتمک لازم می ایدی؟

نظرم باطل ایسه، جرح ایدرلر ایدی؛ بن ده استفاده ایدر ایدم؛ بنم کتابلرمی مطالعه قیلوب، ضررلانمش طلبه‌لرده فائده‌لنورلر

ايدى. فرض ايدەيك، نظرم طوغرى اولوب، فكرلرم درست ايسه، مؤلفى حضرتلرى «تكافل عمومى» وظيفه لرینی ایفا ایتمش اولور ایدی؛ طلبه لر، معلم افندیلر النده احترامله مطالعه قیلنور اوفاق بویوک کتابلری اهمال ایتمک کبی مساهله شائبه لرندن استاذ محترمک قلمی ده پاك قالور ایدی.

«دینی اجتماعى مسئله لر»ه اوزون انتقاد یازدم؛ انتقادک اڭ جدى اڭ صمیمى نقطه سی ده شودر . مساعده قیلگنز، بر از ریاسز یازایم. ملت شرفینه قسم ایدرم سوزم ده اوزم یوقدر .

بزده، شبهه یوق، حرکت باشلاندى . شو عمومى اجتماعى حرکت ده بایناق آدملرک قوتلری اشتراك ایتمش ايسه ده، آراده بش اون آدمک قوتلری زیاده ایدی، خدمتلری ده بویوک ایدی، برکتلى اولدی. ملت، شبهه یوق، استفاده ایتدی، لکن بز او خدمتلری اهمال ایتدک، انکار ایتدک. خدمتلری تقدیر قیلنمادی، میدان بوش قالدی. عمومى حرکتلرمزه استیلا ایتمش سکتته هم عطالت سببلرینک بری البته شودر .

عمومى حرکتلرمزک تاریخی بگا معلومدر؛ مطبوعاتمزی ده بیلورم؛ بویوک اجتماعلرمزک هر برنده حاضر ایدم، رهبرلرمزک خادملرمزک هر برینی ده بیلورم. بزه لازم شیلرک هر بری، دیهلم، بزده واردر، لکن انسانى احترام ایتمک، خدمتلرینی تقدیر ایتمک، اوزی دشمن آرقادشک حق فکرینی گوزل سوزینی قبول ایتمک کبی اڭ لازم صفتلر، عفو قیلگنز، بزده غایت آذر .

رشید افندینى آرادن قاچردق؛ علی مردان بك قدرینه خدمتلرینه مناسب اعتبار قازانالمادی؛ محمد آغا شاه تختینسکی شو کون پتروغراد اوراملرنده یالان آناق قالدی؛ احمد بك آغایف جنابلری قاچدی . شو کون خدمت میدانلرنده اسملری وار آدملرک برینک دیگرینه احترامی قالمادی، یاخود یوق ایدی، یوقدر . محل مساعده

ایتسه ایدی، بوراده بن صدری افندی کبی آدملاڭ ناملرینی خدمتترینی مثال اولمق اوزره ذکر ایدر ایدم. نشرینه موفق اولور ایسه، «اصلاحات اساسلری» اسملی اثرم ده صوڭ اون سنه ایچنجه خدمت ایتمش آدملاڭ خدمتترینی تقدیر یولنده انشاءالله حقانیت امانت قلمیله حقیقتی یازارم. لکن شو ساعت، «اجتماعی مسئله لر» ی انتقاد مناسبتیله، شو کونگی اجتماعی حاللرمزڭ اڭ مهملرینه اشاره مناسب اولسه کرک.

شو کون آراده احترام بندی؛ برمزڭ دیگرمه اعتمادی امنیتی قالمادی؛ تنافر عمومیلشدی؛ تهمت کوزیله باقشقمق، برمز دیگرمزدن قورقمق عمومی بر بلیه اولدی.

هر شیدن بحث ایدرز، شو منفور حالمزڭ چاره لرندن ده بحث ایتمک لازم اولسه کرک؛ هر آدم ملندن شکایت ایدر؛ لکن بن هر حال ده اوز شخصیتمزدن شکایت ایدر ایسه، ایدرم. استاذ محترم مؤلفی افندی حضرتلرینه هم حریتله هم احترامله شو خالص انتقادی یازدم: دورت بش سنه مقدم سویلنمش بزم فکرلرمزی استاذ حضرتلری نیچون اهمال ایتمش؟

(۱۹) اجماع اعضالرینی ۶۳ صحیفه ده بیان ایدر ایکن، مؤلفی افندی رسمی سوزلره بر از تبعیت ایتمش اولسه کرک. یوقسه، مجتهدلری دنیاوی عالمره مقابل ایتمک، مشروع حزبلر فلانلر دیمک نهدن ایدی؟

هر مسئله ده ایکی جهتی، بر دینی جهتی، برده دنیاوی جهتی اعتبار ایتمک - اسکی بر حالدر، خطا بر خیالدر، دینی حیاتندن، شریعتی اشدن چیقارمش غایت شوم بر عقیده در.

شو کونگی درجه علمیه مهزه، درجه دینی مهزه نسبتله، استاذ محترمڭ سوزلری بلکه درست اولابیلور. اگرده بزم مجتهدلرمز تورکلرڭ خواجه لرندن، ایرانیلرڭ آخوند آغالرندن، اوزبکلرڭ دامالازندن، هندوستانڭ مولوی صاحب لرندن، تاتارلرڭ حضرتلرندن عبارت ایسه،

درست، استاذىڭ سوزى درست اولور. او وقت، مجتهدلرمىڭ بوتون وظيفهسى، محترم مۇلىڭ تەبىرى كىبى، «فلان اش شرىعت دە يارامى، اما فلان اش درست دىب طورمى» عبارت قالور .

اجماع كىبى بويوك مىشلەلىرى ملاحظە ايدر اىكن، فكرمى براز يوقارى چىقارمى، نظرمىڭ دائرەلىرىنى براز دها واسع اىتمىك، مقدس املرمىڭ خطوطلىرىنى قىرلىرىنى دها زياده اوزون اىتمىك مناسب اولسە كرىك .

اسلامىت دىياسنىڭ شو كونىگى منظرەسنە نظر ايدر
شوكون قىلور ايسەك، اسلامىت دىياسنە نسبتلە آسان اشلىڭ ياقىن زمان دە وجود بولا بىلەجىك انڭ گوزل نىتىجەلىرىنە ايمان بىز دە بولناماز، ياخود قالماز. اوتوز قرق سنەلك استىقبال پردەلىرى آرقاسىندە مستور املرمىڭ جمالنه انتظار صبىرى دە بىز دە يوقدر؛ مىلى جمالڭ عشقنە قىمىتلى مەرلىرى بىل قىلور قدر غىرت دە حمىت دە بىز دە يوقدر .
يوقسە، اسلامىت دىياسنە غاىت لازم دىنى علمى بر «قوہ اجماعىه» البته تشكىل ايدە بىلور ايدىك. او «قوہ اجماعىه» دە حىزىلر فلانىلر بولناماز ايدى، مجتهدلىك شرفى دە مهندسلىك لقبىنە مقابل قىلناماز ايدى .
اجماع حقنە استاذ محترمڭ فكرىنى البته احترام ايدر . «اوافق فكرلر» ك (۱۰۱) نچى صحىفەسندە بنم نظرمە دە استاذ حضرتلى التقات ايتسە ايدى، براز ايسە دە، بلكە تعديل حاصل اولور ايدى .

كتابىڭ (۶۸ - ۷۴) صحىفەلىرىدە محترم استاذىڭ بزم اولگى فكرلرمىزە موافقتى بىڭا البته ممنونىت وىردى .

كتابىڭ ۷۵ نچى صحىفەسندە بيان قىلىنىش «اجماع دە عصمت» مىشلەسى لازم اولماسە كرىك. درست، اجماع حكماڭ حقلغىنە برهان اولسە ايدى، عصمت البته لازم اولور ايدى. لىكن اجماع حجت دگل، بلكە قوتدر، حكماڭ حقلغىنە برهان اولاماز، بلكە يالگىز نفوذىنى اىجاب ايدر .

محترم مۇلى افندى ۷۵ نچى صحىفە دە «اجماع اهلى - اهل حل

وعقد در « ديمش ايسه ده، «حل» كڭ «عقد» كڭ معنالرينى اهللرينى تعيين ايتمه مش .

شو ايكي سوزكڭ معنالرى معلوم اولور ايسه، البته اهللرى ده معلوم اولور؛ اجماع ده اهميت جهتي ده ظاهر اولور .

« اهل حل وعقد » سوزنده « حل » سوزى هممه مزه معلوم مشهور معناسيله در . يعنى: نزاعى فصل ايتمك، مبهمى ايضاح ايتمك، شبهه يى دفع ايتمك، اشكالى ازاله ايتمك، مجهوللرى استخراج ايتمك، مسئله لرى بوتون جهتيله همه فروعاتيله محاكمه ايتمك. هر حال ده « حل » علوم نوريله معارف اعانه سيله اولور .

« عقد » بوتون فروعاتيله محاكمه قيلنمش مسئله لركڭ حكملركڭ يا قبولنه يا ردينه قرار ويزوب، قرارلرى تنفيذ ايتمك. يعنى عقد هر حال ده قوت، شوكت بر كه سيله اولور .

بوڭا كوره، اجماع حجت، برهان اولماز، بلكه بر قوت اولور. بوڭا كوره، بش اون فردكڭ يا خود اقليتكڭ مخالفتى اجماعكڭ اهميتنه نفوذينه خلل ويزه مز؛ بوڭا كوره، اجماع ده عصمتى شرط ايتمك حاجت اولماز، بوڭا كوره، اجماعكڭ قرارنده ابديت عموميت لازم اولماز .

كتابكڭ (۷۶-۸۶) صحيفه لرينه بن ده امضا ايدرم. قياس مسئله لرنده استاذكڭ نظريله اهل علمكڭ قرارى آراسنده تفاوت غايت بوبوكدر . «اوزون كونلرده روزه» ده اهل علمكڭ بياني بوتون تفصيلاتيله ايللى صحيفه ده (۱۳۵-۱۷۹) صحيفه لرده خلاصه قيلنمشدر . استاذ محترمكڭ نظرى هر حال ده غريبدر . درست، اصوليونكڭ قياسى يالكز آنالوگيه دن، (تمثيل منطقى) دن عبارت اولسه ايدى، استاذكڭ فكرلرى، ۸۸ نچى صحيفه ده گى سوزلرى بلكه درست اولا بيلور ايدى .

۲۰) اجتهادكڭ مؤيد بقاسى حقنده محترم استاذكڭ فكرينه بيانه البته اشتراك ايدر ايسه م ده، اجتهادكڭ حقيقتى، درجه سى،

شروطلىرى حقتىدە مۇلىق حضرتلىرىنىڭ فئاكتلىرىنى موافقتىم يوقىدر .
«الموافقات» صاحبنە تىقلىد قىلوب «علوم عربىيەدە خلىل كىبى
سىبىويە كىبى اولمىق شرطلىرى» سوزى بر از مبالغە كىبى ايسەدە،
بن شو گوزل شرطى ممنونىتە قبول ايدىر ايدىم؛ اجتهادك يوللىرىنى
باغلامىق اىچون دىگل، بلكە راغبلىرك امللىرىنە گوزل بر سائىقە، قوتلى
بر داعىيە وضع ايتىمك اىچون. خلىللك، سىبىويەلك بويوك درجەدر؛
لىكن مجتهدلىك دە اوفاق درجە دىگلىر . «آدوافاتلىق اىچون لازم
معلومات مجتهدلىك اىچون شرط توگىل، بلكە آزرىق بولسەدە كافىدر .»
سوزى امامت اوقازى حقتىدە بلكە درست اولور . فقط، بويىسە
خصوصلىردە روحانى ادارەلردن اورنەك آلمىق معقول دىگلىر .

اجتهاد غايىت نافىد بر ملكە نورانىيەدر . علوم عربىيەدە خلىل
كىبى اولمىق لازىمىدر؛ قران كرىمى حفظ ايتىمك، بوتون مدون
سنتلىرى مستحضر اولمىق؛ فقە، اصول كىبى علوم اسلامىيە بىلىمك
تارىخىن علوم اجتماعىيەدن، معارف عمومىيەدن گوزل خىبردار
اولمىق لازىمىر .

اجتهاد شرعا تا قىيامت البتە باقىدر؛ لىكن مجبوريتلە اعتراف
ايدىر، فعلا اجتهادى البتە منقرض ايتىمك، اجتهاد فعلا منقرض اولدى.
صوگ عصر فقىهلىرىنىڭ بوتون ھىمىلىرى متون شرح ايتىمكىن، فتاوى
مطالغە ايتىمكىن عبارت اولدى دە قالدى. فقط، اجتهادك انقراضى
شرطلىرىنىڭ آغرىغى جەھىتە دىگل، بلكە املك يوقلىغى، اميدىزلىكك
غلبەسى شوملىغىلە ايدى. شرطلىردە ھىچ بر آغرىق يوق، بلكە امل،
ھىمىت غايىت ضعيف ايدى.

بزم شو كونىگى حالىمىزە نسبتەلە محترم مۇلفك مسامحەسى مساهلەسى
بلكە موافقىدر؛ لىكن شرىعتك شرفنە، ملتك استىقبالنە نسبتەلە اجتهاد
شرطلىرى حقتىدە او قدر مسامحە لازم اولماسە كرىك .

شو سنە ايون ۱۵ - ۲۵ دە پىروغراددە اجتماع ايتىمىش سىيە زىدە
مفتىلىك شرطلىرى مېداكرە قىلىنوب، «روسچە ابتدائى مکتب، مسلمانچە

مدرسلک شهادتی» قبول قیلندی. استاذ محترم حضرتلری سکوت ایتدی؛ بنده اوتانوب سکوت ایتدم. قازاق وکیلی علی خان افندی بوکای خان جنابلری «روسچه اونيوهرسیتت آبرازووانیه سی، مسلمانچه دینی علمی دیسسه رتاسیه» دیدی. بن او دقیقه ده شادلاندم، جانلاندم؛ بوکای خان جنابلرینه رحمت او قودم، تحسین ایتدم.

(۲۱) کتاباڭ ۹۶ نچی صحیفه سنده، ۳۰ نچی قاعده ده «رعایت مصلحت» تعریفی درست ایسه ده، غایت جزئیدر. اصول فقه بیانینه کوره، رعایت مصلحت دائره سی غایت کیگدر. مصالح مرسله بابلری، استحسان بابلری رعایت مصلحت دائره سنڭ احاطه سنه داخل اولسه کرک. رعایت مصلحت قاعده سی فقهک اکثر بابلرینی شاملدر. بوگا کوره، امام مالک «استحسان فقهک طوقز عشریندر» دیمش.

(۲۲) رعایت مصلحت قاعده سنه مثالر بیان ایدر ایکن، ۱۰۰ نچی صحیفه ده، ۹ نچی مثال اولمق اوزره «جمع ثلاث» مسئله سی ذکر قیلنمشدر. بزم عاقله فاجعه لرنده عادت اولمش غایت منفور بر مسئله یی «قبول ایتدک» صفتیله مثال ایتدک مؤلفی حضرتلرینه موافق دگل ایدی.

شو غایت مهم مسئله یی اولگی حالنه اعاده ایتسه ک ایدی! یاخود طلاق ده رسمیتی شرط قیلوب، محکمه یا بر جمعیت حضورنده اولمق شرط اولسه ایدی!

(۲۳) استاذ محترمک ۱۱ نچی مثالی ده حقلقدن اوزاق بر مثالدر. امام علی کبی حقانیتلی دینلی شجاعتلی بر اهل بیت روضه سعادت حضورنده «قصاص!» دیسه ایدی، خلیفه عثمانی قتل ایتمش حریفلرک کوللری کوکلره اوچار ایدی. او وقت قصاصک خلافته بر سوز سویله مک پارتیه لرک دگل، بر فردک ده خیالنه کلمز ایدی.

(۲۴) اون بر مثال نه ییه سنده، (۱۰۱) صحیفه ده گی (۱۰-۱۲) سطرلرده تعبیرلرک ظاهرلرنده بر از آغرلق واردر. «شارعک مرادی

عمومى مصلحتلارە مخالفى ايدى دە، ترك قىلندى. « دىمك تعبىرلرڭ
فصوريذر .

(۲۵) ۱۰۱ صحيفە دەگى (۲۰-۲۶) سطرلر يازلاماش اولسه ايدى.
دهاگوزل اولور ايدى.
عجب، او قدر تذلللك دە مجبوريتى وارەى؟

(۲۶) درست ، رعايت مصلحت قاعدهسى معتبردر . لکن
« شريعت حكملرى مصلحتە مخالفت ايدى دە، ترك قىلندى. » دعواسيله
دگل. بوڭا كوره ، (۱۰۲) صحيفە دەگى سوزلرلرڭ بعضلرينە بنم
موافقتم يوقدر .

(۲۷) كتابڭ ۱۰۳-۱۰۴ صحيفەلرندە شريعةمۇزە نىسبتمۇز حقندە
مؤلفڭ سوزلرى اعترافلرى غايت درستدر . لکن ربا حقندە ،
خصوصا ۱۰۵ صحيفە اخيرندەگى قرارينە موافقتم يوقدر .

بانق مسئلهلرى مدنيت دنياسنده ، تجارت بيرژاسنده ، سياست
قابينەلرندە غايت بويوك اهميت كسب ايتدى . اسلاميت دنياسنڭ
مدنيت دنياسنە اسيرلگى دە، ديهلم ، بانقلرڭ قوتلرى شوملغيله اولدى .
ربا مسئلهلرندە بوتون مجتهدلرڭ بوتون فقيهلرڭ نظرلرى دە غايت
قاصر ايدى ، قرارلرى دە غايت طار اولدى . درست ، شويلە در ؛
لکن شو كونگى كىڭ معلومات اعانه سيلە ربا مسئلهلرينى گوزل
صورت دە حل ايتمك ممكندر ، البته لازمدر . شو دقيقە دە بياندن
عاجز ايسەم دە ، ربا مسئلهلرينە شريعتڭ نظرينى ، نەدندەر ، تصويب
ايدرم ، تقديس ايدرم .

۱۰۳ - ۱۰۴ صحيفەلردەگى «بانق معاملەلرندە ربادن سلامتلك
احتماللرينى دعوى ايتمك باتوب دە قوريلغى دعوى ايتمككە بر
درجە دەدر» كىبى مبالغەلر محترم استاذڭ شأننە مناسب اولماسە كرلك .
شو كون اويله سوزلر يالگىز بر اميد سزلكدر .

درست ، بزم دورت بىش هيئت علميه مز ، ربا هم بانق مسئلهلرينڭ
جليلە دورت بىش سنە اوغراشوب ، عاجز قالمش اولسه ايدى ؛ ياخود

اسلامیت تعلیمنہ مناسب بر «مدنیت مینیاتوری» نی اوزاقدن لا اقل دورت بش کون تماشا ایتمک بزه نصیب اولسه ایدی، درست، او وقت بزم مبالغہلرمز بلکہ درست اولور ایدی.

اسکی ہم شو کونگی فقیہلرک نظرلرینہ بن تعجب ایدرم. اهل اسلامی ضرورته سوق ایتمک، ایکی شرک آسانیلہ عمل جسارتلرینہ اهل اسلامک وجدانلرینی عادتلندرمک نیچون؟ انسانک وجدانی عمللرینہ مخالفت ایتمک کبی بویوک حرج دنیاده بولنورمی؟

«ایکی شرک آساننہ مجبوریت» قاعدہسی اوزینی اوزی ابطال ایدر؛ شریعتی ده هدم ایدر؛ انسانک اختیار ده فاسد اولور؛ کوکل راحتی ده زائل اولور. شریعتک ده حرمتی قالماز، عصیان عادت اولور.

(۲۸) «سفرده دورت رکعت نمازی دورت اوقومق» کبی امتک بویوک بر قسمی طرفندن قبول قیلنمش عبادت مسئلہلری حقنندہ «اورونلی بولماسه کرک» کبی تعبیرلری قوللانمایوب؛ بلکہ اویله شیلره دها زیاده مساعده کوزیلہ نظر ایتمک مناسب اولسه کرک.

(۲۹) اوزون بیانک نتیجہسی اولمق اوزره، (۱۰۶-۱۰۷) صحیفہلرده یازلمش سوزلر، بنم نظرم ده، غایت مهمدر، غایت درستدر. البته زمانک مکانک احوالک ایجابنہ مصلحتنہ مناسب قانونلری ترتیب ایتمک امتک ذمہ سنده بورچدر، فرضدر. لکن قانون منبعلرینی مجتهدلرک یالکز قیاسلرینہ اجماعلرینہ حصر ایتمک لازم اولماسه کرک.

(۳۰) ۱۰۸ نجی صحیفہده بیان قیلنمش ۳۱ نجی قاعدہ شو کتابک اک گوزل بر زینتی کبی اولا بیلور. صافی، خالص اسلامیتی مدنیت دنیاسنہ تبلیغ ایتمک، اسلام تعلیملرینی یر یوزینہ نشر ایتمک البته اهل اسلامک اک بویوک وظیفہسی، همده دینی بر بورچیدر. شو قدر بویوک بر حقیقت حضورندہ (۱۰۹-۱۱۰) صحیفہلری استاذ محترم مؤلفی حضرتلری تنزل یولیلہ تبرع قلمیلہ یازمش اولسه کرک.

جەدى حەقىقتە حضورىندە مۇئەييەن يوللارە لىقەلەرە دە مەسەدە وار
ايسە، صافى خالص اسلامىتى يالگىز اجىبىلەرە دىگەل، بلكە اڭ ايلەك
اوزمە تېلىغ ايتەك لازم ايدى ديمەك دەا مناسب اولور ايدى .
امتەك دىمەسەنە فرض قىلىنوب، اهلەيتنە امانت قىلىنمش «تېلىغ»
وظيفەسى غايت مەھم، غايت آغىر، اڭ مەشكەل بىر وظيفەدەر . بوڭا
كوره اولسە كركەك، مستور بىر قەدرت ايلە، حەكمەت الەيە تەبىرىلە
شو وظيفە بوتون انسانىتەك صلاحىتتە توزىع قىلىنمشدر .
وما يعلم جنود ربك الا هو .

قران كرىمى ھەمە لسانلەرە تەرجەمە ايتەك؛ شارە حەكىمەك بوتون
تەلىملىرىنى غايت صافى اڭ گوزل اسلوبدە تەدوین قىلوب، ھەر بىر
لسان دە نەشر ايتەك؛ شرىعت اسلامىە قانونلىرىنى مەنىت دىناسنەك
حەقۇقلىرىنە نەمۇنە قىلنە بىلور طرزە تالەفى ايتەك؛ بوتون دىنلرەك
عقىدەلرەن گوزل اولابىلەجەك عقىدە اسلامىەسى سادە عەقەل، پاك
كوڭەل بركەسىلە قەبول قىلنە بىلەجەك موزج افادەلردە بىيان ايتەك؛
بوتون انسانىتەك بوتون مەلۇماتەنە اسلامىتەك ھەر نەزىرىنى اثبات
ايتەك كەبى مەھم ھەم بوپوك خەبەرلەر اسلامىتى تېلىغ وظيفەسەك مەقەملەرى
اولابىلور . تېلىغ وظيفەسەك اڭ مەفید طرىقى، اڭ قوتلى وسىلەسى،
اڭ نافذ تەبىرى شو مەقەملەرە باشقەدر .

اھل اسلام پاكەك صاغلق حەقق طوغرىلق امىنەك فضىلەلرە
امتىاز كەسب ایدر ايسە؛ علم، قوت، بايلىق بركەسىلە ھەمە مەلەرە آراسندە
عزىز اولور ايسە؛ او وقت اسلامىت اڭ گوزل مەنىت نەمۇنەسى اولور؛
او وقت بوتون مەلەرە اسلامىتە مەھبەت ایدرلەر؛ او وقت ھەر بىر مەلت بزم
مەقسە قرانمەزى، بزم سەنتلەرمەزى، بزم شرىعتمەزى، بزم ادەبىياتمەزى
اوز لسانەنە تەرجەمە ایدر؛ او وقت ھەر دولتەك علوم ھەرملەندە بزم علوم
تەدرىس قىلنور؛ او وقت ھەر بىر مەلت مەشىت اصوللەرنە بزم تەقلید ایدر
ايدى؛ او وقت ھەر بىر مەلتەك كوڭەلى بزم مەل ایدر ايدى . او وقت
اسلامىتەك دەوت نەداسى یر پوزندە ھەر بىر انسانەك قولاغنە قەبول

قاپوسىدىن البتە واصل اولور ايدى. او وقت اللهاڭ نصرتيله بوتون انسانيت دنياسى فتح قىلنوب، گروه گروه بوتون انسانلر اللهاڭ دىننە البتە داخل اولور ايدى.

يالگىز او وقت، يالگىز شو طريقه تېلىغ وظيفهسى حقيله ايفا قىلنە بىلور!

يوقسه، ديگر ملتار آراسىدا اسلام ملتى ذليل قالوب، حيات اسلاميه بىر نفرت نمونهسى اولور ايسه، او وقت لسانلە قلەلە دعوتڭ اهميتى غايەت ضعيف اولور.

درست، انجىل يىر يوزىنىڭ ھەمە لسانلرىنە ترجمە قىلنمىشدر؛ مېسيونىرلار يىر يوزىنىڭ ھەر قىسىمىدا ھەر جىزىرە سەنە تولمىشدر. لىكىن نصائىتىڭ يىر يوزىدا ئىتتىپاقى تىرىشكەنلەر بىرگە سېلە ياخود مېسيونىرلار ھەممىلە دىگەن، بىلكە خىرەستىيان ملتارڭ عزىتىلە، خىرەستىيان دولتىرلارڭ قوتىلە، اولسە، اولمىشدر.

تېلىغ وظيفهسى ھەر نە قدر بويوك وظيفە ايسەدە، شو كونگى ھالىمىزە كورە، شو كون بىزىم ھوقدە البتە نافلە بىر وظيفەدەر. اويلە نافلە وظيفەلەردىن مۇقىم، تاخىرى جازى دىگەن، شو ساعەت فرض وظيفەلەرمىزە واردەر. مىثالا:

مەدنىت مەكتىپلەرنە كىلىپلەرنە تېرىيە آلۇچى تەھسىل قىلۇچى اسلام بالالىرىنى اجىيىلەرڭ ناچار تائىرلەردىن ساقلامق؛ اسلام بالالىرىنىڭ قىللىرىنى دىماغلىرىنى وجودلارنىنى اسلامىت بىرلىگنە باغلامق؛ مەدنىت تېرىيەلەرنى آلۇچى اسلام بالالىرىنى اسلام تېرىيەسىدىن دە مەھرۇم بىراقمامق وظيفەسى.

غايەت بويوك شو وظيفەدە قىسورمىزە غايەت بويوكدەر؛ مەساھلە ايتىدىك، غەفلەت ايتىدىك؛ مۇتلەب دىگەن نەتىجەلەرنى دە ايتىدى شو كون كوردىك. اوتوز ايكى سەنە طوتاش تىرىشكەن باباى «لسان دە بىرلىك!» شىعارىنى آقروپ باغروب طورور ايسە دە، ايتىدى شو كون اۇفاق بويوك جەمئىيەتلەردىن مىلى لسانمىز قوولدى؛ تەمىل عاملارنىڭ اڭ

قوتلى تائىرلىرى عائلە اوچاقلارنىڭ ئانا قوينلارنىڭ باشلاندى؛ يالغۇز
 كىيىم دەڭل، بىلكە حركەتلەردە قىلانلاردا اجىيىلەر تەقلىد آرزوسى
 زىيادەلشدى، يوزلر باشقە بىر جەتتە، كوڭلەر باشقە بىر قىلەيە يۈنەلدى!
 ابتىدائى مەكتەپلەردەمۇ زەئىف؛ اورتا مەكتەپلەردەمۇ يوق؛ بالالارنىڭ مەلى
 تەربىيە وىرە بىلورلىك درجەلەردىن ئانلار دون. بوڭا كورە، بالا اكثريتتە
 تەربىيەدن مەحرۇم قالور؛ مەكەن بىرىنىڭ، بختى وار ايسە، دىگر
 مەكتەپلەردەمۇ مەكتەپلەردەمۇ كىدر؛ سەكەز توغۇز سەنە دوام ايدوب،
 «اوپەبىيەكلەر» دن زىيادە مەكتەپلەردەمۇ تەربىيە آلور؛ مەكتەپنىڭ تامام
 ايدر؛ بوپوك مەكتەپلەردەمۇ بىرىنە كىدر؛ مەنىت شەرلەردە يات عائلەلەردە
 بىش آلتى سەنە عمر ايدوب، بوپوك جەمەتلەردە ادب مەجلىسلەردە مەنى
 مەكتەپلەردەمۇ كۈزۈل جەتلىرىنىڭ كۈزۈل جەتلىرىنى كورۇپ الەتتە
 مەكتەپ ايدر؛ الەتتە زەئىف قەلبەر مەلى مەكتەپلەردەمۇ بوش قالور؛ مەلى
 آراسىدە مەلى يۈنەلە خەمتى بىرەسى بىلكە غايت آز اولور. يا ايسە،
 مەكتەپلەردەمۇ بىخەتەرلىككە يا خود اوزىنىڭ بىخەتەرلىككە قارشى، بىز مەكتەپلەردە
 چىقار؛ بىر كۈزۈل بالا مەلى خەتەرلىككە غائىب اولور.
 بو تون شو مەكتەپلەردەمۇ نەتىجەلەرگە كەلەر بىزە، سەبەبلەردە
 اوزمەدەدر. فرض ايدەيك، روسلەرگەمۇ اورتا ھەم بوپوك مەكتەپلەردەمۇ
 كۈزۈل تامام ايتىش دىلەر بىر قەرز بىز مەكتەپلەردەمۇ چىقىدى؛
 بىزە، دىلەم، بوپوك بىر ضائعات اولدى. شو مەكتەپلەردەمۇ بىر حالگە
 سەبەبلەردەمۇ مەكتەپ تەربىيەسىدە آرامق خەتەر. بىلكە عائلە تەربىيەسىدە،
 اجتماعى احوالنىڭ ناچارلىغىدە، مەلى مەكتەپلەردەمۇ يوقلىغىدە، كورشى
 مەكتەپلەردەمۇ اعتبارسىزلىككەمۇ آرامق كورمەك لازىم.
 تەبلىغ وظيفەلەرى، دىلەم، فرضدر. لىكن اسكى مسلمانلەرگە
 دىنلەردەمۇ صافلامق ھەم فرضدر ھەم ضرورد. كۈزۈلەر قاشىدە
 لەستان مسلمانلەرى مەقسە مەلى جوهرلەردەمۇ غائىب ايتىلەر، دىنلەردە
 غىيۇبەت خەتەر غروب نەقەسە ياقىنلاشدى؛ چىن مسلمانلەردە،
 دونگانلەردە اسلامىنىڭ يالغۇز اسمى قالدى؛ قىرگىز قازاق قارىندىلەرگە

اسلاميتدن بهره لری استفاده لری آز اولوب، حاللری هر جهتله ضعيفلندی؛ تورکستان مسلمانلرينىڭ اولگى سفالتلرينه ينه دهشتلى سفالتلر قات قات آرتوب، ملی دینی اجتماعى حاللرينه افلاس کلدی.

يالگزر روسيا مسلمانلرينىڭ دگل، بلکه بوتون اسلاميت دنياسنىڭ شوييله حاللرينه، شو حاللرينىڭ ده عاقبتنه انسان انتباه کوزيله نظر ايدر ايسه، اسلاميت حرمتى اسلاميت حقوقى حضورنده قصورمزدن گناهلرمزدن عطاالتمزدن ذلتمزدن بن غايت اوتانورم....

تبليغ خياللری، استقبالمزه نسبتله، بزه شو کون مقدس بر امل، گوزل بر ایده آل اولابيلور؛ لکن شو کونگى حاللرنىڭ اقتضاسيله بز البته قناعت ايدر: اوزمزی، دينمزی، مقدس ملی بايلغمزی محافظه ایده بيلسه، البته راضى اولورز، البته شاد اولورز. لکن، شرف يوق ايکن، عزت يوق ايکن، دين، ملت، مقدس ملی بايلقى، تمام صافلغيه محافظه قيلنه ماز.

جامعلمزنىڭ محرابلرينى منبرلرينى، عائله اوچاقلرينى توزه تمك، ابتدائى مکتبلرمزه، دینی مدرسه لرمزه هر شيدن زياده اعتنا ايتمك بزم استقبالمزنىڭ بسمله سيدر.

اسلاميت ده وحدت عقیده سى ده واردر، «بعث بعد الموت» عقیده سى ده واردر «قيامت» عقیده سى ده واردر. «قيامت» ده، بزم انتظارمزه كوره، ياقيندر. شو کون جانسز قالمش يوره كلرمزه دماغلرمزه معارف صوريله روح بلکه نفخ قيلنورد، بز مرقدلرمزدن بلکه قالقارز؛ ياشى حيات بلکه ابدى حيات اولور. امل هم عمل - ايماننىڭ اڭ بويوك ايکى رکنيدر.

(۳۱) تبليغ مناسبيله، محترم استاذ حضرتلری قران كريم ترجمه سى حقنده گوزل ملاحظه لرینی يازمشدر. بوتون دنيا لسانلرينه ترجمه قيلنور ايسه ده، تعريفنىڭ محاللىگى ۱۱۵ نچى صحيفه ده (۱-۱۳) يوللرده غايت آچيقي کوسترلمشدر.

تا قيامت محفوظ فالاجق قران كريمك مليون مليون نسخهلرى ميدان ده وار ايكن، ترجمهلرده بولنه بيلهك ياكلشلك قران كريمه ذره قدر ضرورى ممكن اولماز. ترجمه خطالرينى هر ساعت درستلهمك البته ممكن اولور.

۱۱۴نجى صحيفه ده محترم مؤلفى افندى ترجمهلرله ده تلاوتك جوازينه ميل ايتمش كى ايسه ده، بنم اعتقادمه كوره، «تلاوت يالگىز نظم عربيله اولور.» شو مسئلهيى «خلق نظرينه» ده (۸۵-۹۳) صحيفهلرده بن ده بيان ايتمش ايدم.

(۳۲) ايمان، كفر حقتنه محترم استاذ افندى (۱۱۹-۱۲۷) صحيفهلرده گوزل معلومات يازمش ايسه ده، (۱۲۲) صحيفه ده (۱۸-۱۹) سطرلر محترم استاذك قلمنه هيچ بر صورتله مناسب دگل ايدى. جانك قانك مالك عصمتى يالگىز ايمان بركسهيله دگل، بلكه مطلق انسانيت بركسهيله در. هر انسانك جاني، قانى، حياتى، ملكى معصومدر.

بزده غايت مشهور بر قاچ اوهام واردر. برى حربى كلمه سيله كفر سوزينى مرادف كى وهم ايتمك. شو وهم بزده غايت شاعدر. قارت حضرتلرمز «ربا» جوازينى ده شو وهم اساسنه بنا ايدرلر. مطبوعات صحيفهلرند ده دورت بش دفعه بن تنبيه ايتمش ايدم؛ ايشتمرك، ديمك، ممكن اولمادى.

(۳۳) يوقارى ده بر دفعه سويله مش ايدم؛ اهميتنه كوره، ينه سويله يم: «تكفير قاعده لرى» نى كتابلرده، خصوصا «دينى، اجتماعى مسئله لر» كى اساس قاعده لرى بيان ايدر كتاب صحيفهلرند ده يازمق مناسب دگل ايدى. اويله شيلرى بالكليله اهمال ايتمك البته لازمدر.

روضه سعادت مركزندن عرش اعظم ذروه سنه واصل اولمش «لا اله الا الله محمد رسول الله» كى بر خط مستقيم بركه سنده

رسم قیلنمش اسلامیت مستویه سی - یوزی قبله یه یونه لمش همه انسانلری ساحه سنه آلا بیلور!

۳۴) کتاباڭ ۳۴ نچی ماده سی گوزلدر، حقدر. البته اسلامیت بناسی عصر سعادت ده تمام اولدی، تکمیل قیلندی. عبادت لرینه عقیده سنه بر شی زیاده ایتماک حاجت دگل، حذقی ایتماک ممکن دگل، لکن انساناڭ فکری حدر، عقلگا نظرینه هیچ بر جهتن حدود یوقدر، مانع یوقدر. اهل کلام خلاقیات هوا سنده، اهل تصوف کشفی فضا سنده جولان ایده بیلور. مخالفلری تکفیر، تضلیل، تفسیق کبی ادبیزلکلر قاتشما دقچه منده لیراڭ مسالکلر اڭ هر برینه مساعده ویر یله بیلور؛ لکن هیچ بر منده باڭ خصوصی نظری اسلامیت عقیده سندن جزم اولماز.

۳۵) ۳۵ نچی ماده سی ده گوزلدر. درست، اسلامیت هر زمان، هر مکان، هر قوم ایچون موافق اولابیلور عمومی بر دیندر. انساناڭ مادی سعادت یله برابر، روحانی سعادت نه ده ضامندر. شو سوز بلکه بر حقیقتدر، لکن شو ساعت بوراده بر دعوی در، اثباتی لازم بر نظریه در. دنیاده سعادت نمونه سی بر اسلامیت حیاتی کوستره بیلسه ایدک؛ یا خود اڭ معقول بر عقیده، اڭ گوزل بر ادب حیات، اڭ موافق اڭ عالی بر شریعت تدوین قیلوب، «اشته اسلامیت شودر!» دیه بیلسه ایدک؛ دعوا مزی، نظریه مزی او وقت اثبات ایتمش اولور ایدک. یوقسه، نه قدر گوزل نه قدر بلیغ اولسه ده، قوری بر سوزدن معنی چیقماز. شو بویوک حقیقتی غایت جدیتلی دعوا یی تحلیل ایتماک ایچون، محترم مؤلفی افندی اسلامیت دنیاسنده انقلاب برکده سنده میدانه چیقماش اوچ فکری اوکلیق، صولتی معتدللک اسملریله برینی دیگرینه مقابله قیلنوب، مسئله یی تفصیلات یله محاکمه ایتمش. البته، علی العاده، معتدل لیراڭ فکر لرینه طرفدار لقی کوسترمشدر.

دینی، اجتماعی، سیاسی مسئله لیراڭ، دیه لم، هر برنده اوچ نظر، اوچ جریان بولنه بیلور. هر نظر اڭ هر جریان اڭ طرفدار ی مدنیت

دنیاسنده معلومات صاحبی، اکثریتله وجدان صاحبی غیرتلی درایتلی آدم اولور. اوڭ نظرڭ ده، اعتدال نظری کبی، اولدقچه گوزل اساسلری، معقول اولا بیلور دلیللری بولنور.

محترم استاذ افندی محاکمه ائناسنده اوڭ نظری استنطاق ایدر ایکن، (۱۳۳) صحیفه ده اوڭلرڭ اڭ نادانلرینی تام درویشلرینی سویله توب، اوڭلرڭ نظرلرینی (۱۳۷-۱۳۵) صحیفه لرده جرح ایدر ایکن، اوڭلرڭ اوزلرینی هر شیدن حتی دینندن ده غافل اڭ نادان قیلوب تصویر ایتمش.

شو حال محترم استاذڭ بر تعصبی می؟ یاخود «دین ده اوڭلق نادانلقدن باشقه ممکن توگل!» دیمک می؟

نادانلرڭ اوڭلغی ده، شبهه یوق، نادانلق اولور. لکن محاکمه می برار یوقاری چیقاروب، اوڭلق صوللق معتدللک نظرلرینی معلومات صاحبی وجدان صاحبی غیرتلی درایتلی فدائی آدملر آراسنده تصویر ایتسهک، نصل اولور ایدی؟ او وقت بویوک حقیقت بوتون علویتله بلکه کوسترلمش اولور ایدی.

نادان اوڭلری الزام یولیه یازلمش (۱۳۷-۱۳۸) صحیفه لر - جدی بر حقیقتی بیان دقیقه لرینه مناسب اولماسه کرک.

«دینلی وهابیلری دیندار سنوسیلری اطاعتسز نادان سرخوش تورک عسکری قاشنده مغلوب ایتمک» - «روزه چی نمازچی اڭ عابد اڭ صافی ایمانلی پاک کوڭللی موحد ماناستر ادرنه مسلمانلرینی بالقان شقیلری النده اسیر براقوب مرتد ایتمک» تعبیرڭ برار قصوری بر از مساهله سی مسامحه سی اولسه کرک. همده فرانسه لره مصر طریقتلرینڭ مقابله لرینی «دین ایله قوتڭ محاربه سی» کبی تصویر ایتمک استاذ حضرتلرینڭ گوزل قلملرینه موافق اولماسه کرک.

دینلرڭ هر برینه، خصوصا اسلام دیننه بزم بویوک احتراممز واردر. ذلت، مغلوبیت هیچ بر وقت ایمانڭ اثری نمره سی

یاخود مقارنی اولاماز. مغلوبیت دین ایمان کسوه لرینه بورکه نوب یوروچی دینسزلك هم ذلت اثریدر.

بزم مفسرلر هر بر آیت کریمه یی تأویل ایدرلر ایسه ده، بنم نظرم ده «ولن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا» آیت کریمه سی ظاهريله اطلاقيله عمومیتيله مؤکد لگیله البته باقیدر. فکرمزه مخالف هر بر آیتی تأویل قیلا ویرسهك، فعلیتمه ذلتمه مناقض هر بر آیتی اوز معناسندن چیقاروب تطبیق ایده ویرسهك، قران کریمك نه قدسیتی قالدور؛ نه حرمتی قالدور.

محترم استاذ افندی (۱۴۱) صحیفه ده صول نظری بیان ایدر ایکن، صوللرک اوز لرینی دیندن اسلامیتدن تمام غافل، علوم ده معارف ده ضعیف کبی تصویر ایتمش. درست، صوللق لقبیله شادلانوب یوروچی لیبه رالدر بلکه شویله در. لکن اعتدالک ایکی طرفی ده جاهل اولدقدن صولک، تفصیلاتله بیانک اهمیت قالماز، چونکه ضعیفی خصمره غلبه ایتمک ظفر دگلدر. هر بری معلومات صاحبی، هر بری درایت غیرت صاحبی خصملری قانع ایتسه ایدی، او وقت حقیقت بوتون قوتیله حقلغیله ظاهر اولور ایدی.

نوبت معتدللره کلدی. لکن (۱۳۱) صحیفه ده یازلمش (۳۵) نجی قاعده یی اجمالا ایضاح قیلا بیلور بر سوز معتدللرک بیانلرنده ده یوقدر.

غایت بویوک نظریه یی دعوی ایتدک، فقط، بیانمز نره ده؟ «اسلامیت هر بر سعادت، مادی سعادت، ده روحانی سعادت، ده جامعدر» سوزی حق ایسه ده، حقیقت ایسه ده، لکن شو ساعت برهانمز یوق. «انسانک حیات ده عزتنه، مادی هم روحانی سعادتنه سبب اولابیلور هر بر شی اسلامدر، اسلامک رکنیدر» دیسهك، معنی همان اولگی معنی اولور، اثباتی ده آسان اولور.

انسان، مسلم اولمق صفتیله، شو حقیقتی انکار ایدهمز؛ البته یالکز ایمانک فرمانیله اولسه ده قبول ایدر. لکن شو حقیقتی

اثبات ایتمك ایچون، یعنی انسانك حیات ده عزتنه، مادی هم روحانی ساعتنه سبب اولاپیلور شیلری اسلامك رکنی کبی کوستره بیلمك ایچون، «اوزون کونلرده زوزه» رساله سنده (۱۷۵ - ۱۷۷) صحیفه لرده بیان قیلنمش ملاحظه لری، یاخود، آچیق سویله ییم، اك قیمتلی معلوماتی «اصول فقه ده یاكی دور» کبی قبول ایتمك البته ضرور اولور. گوزل قلمیله تکافل عمومی وظیفه لرندن بحث ایتمش استاذ محترم رضا افندی حضرتلری بنم اثرلرم ده بیان قیلنمش نظرلری نیچون اهمال ایتمش؟ ادب مجلسلرنده ده تکافلگ حکمی جاری دگلمی؟

۳۶) دین ده مساهله کبی، اخلاقسزلق ادبسزلك کبی جنایتلر، درست، انسانیت دنیا سنده ده اسلامیت دنیا سنده ده یاكی بر حال دگل، بلکه غایت اشکیدر.

وهکذا کان اهل الارض من فطروا فلا یظن جهول انهم فسدوا
محترم استاذك (۱۳۸ - ۱۴۳) صحیفه لرده گی سوزلری البته درستدر. لکن بنم سوزم زمان بوزوقلغندن شکایت قیلوچی خواجه لر حضرتلر ایشانلر ایله دگل، بلکه خالص اعتراف یولیله در. اعتراف ایدیه یك، بزم زمانمز اولگی زمانلره نسبتله دها زیاده بوزولدی. بوزوقلغك باشی یاخود اك بویوك حصه سی بزده، یعنی خواجه لرده، حضرتلرده، ایشانلرده، اش باشنده اطوروچی آدم لرده در. کیوملرمزده بلکه گوزلدر؛ روزه نماز کبی عبادت لرمزده بلکه کاملدر؛ صورت لرمزده بلکه احترامی جلب ایدر؛ لسانمزده بلکه بلیغدر؛ صحبت لرمزده انسانلره بلکه قناعت ویرور؛ لکن روح جهتنه، قلب، كوكل جهتنه نظر ایدر ایسه ك، اش بالکلیه باشقه اولور. روح لری عزیز، قلب لری صاغ سلفلره بز اوزمزی، شو کونگی خواجه لری، شیخلری، حضرتلری قیاس ایدر ایسه ك، اوتانورز، اویالورز.

روح بیوکلیگی، قلب صاغلی بزه قالمامش!
شو اعترافی یاخود، دیهلم، عتابمی خلقك عمومنه نسبتله دگل،

بلکه حضرتلرڭ، ادیبلرڭ، محررلرڭ، ضیالیلرڭ اکثریتنه خطابله سویلهدم .
انسان مدنیت دنیاسنده شو کونگی قیامت دهشتلرینه اعتبار
کوزیله نظر قیلوب، اوزمڭ شو کونگی ذلتمزى اعترافى قلبیله
محاكمه ایدر ایسه،

* *

صحابیلرڭ برى نبى کریم رسول امین علیه الصلاة والسلام
حضرتلرندن روایت ایتمش:
«یوشک ان تداعى علیکم الامم، كما تداعى الاکلة الى قضاها .
قیل: فمن قلة بنا يومئذ یا رسول الله؟ قال: لا، ولكنکم غناء کغناء السیل!»

* *

گوزل کتابڭ (۱۴۶ - ۱۴۷) صحیفه لیزنده محترم استاذڭ غایت
گوزل سوزلرینه بنده البته امضا ایدرم . زمانمزه دینمزه قصور
یوق، گناه یالڭز اوزمزه در؛ ملتڭ خلقڭ بوزوقلغندن شکایت
ایتمک بدلنده، اعترافى کوزیله باقوب، اوز حالمزى اصلاح ایتمک
البتة اڭ برنچى وظیفه اولمق کرک .

۳۷) کتابڭ (۱۴۷) صحیفه سنده بیان قیلنمش «تكافل عمومى»
قاعدہسى شریعت اسلامیهده غایت بویوک غایت مهم قاعدهدر . عمومى
تكافل اسلامیتڭ روحیدر، شریعتڭ اساسیدر .

شو قاعدهسى مؤلف افندی گوزل تفصیل ایتمش . لکن
مؤلف افندیڭ عباره سنده «ادبى اخلاقى جهندن تبعیت» سوزینڭ
معناسى نه در؟ عمومى کفالت قانون شریعت ایجابیله بعضا فرض
اولور، واجب اولور . کفالت هر وقت یالڭز ادبى بر وظیفه اولماز ،
بايکه احيانا قانونى بر وظیفه اولور . بونڭ مثاللریده غایت چوقدر .
عمومى تکافل قانونى یالڭز دینى یالڭز شرعى دگل، بلکه
مجبورى طبیعى بر قانوندر، هیئت اجتماعیهلرڭ بوتون حیاتلری
تكافل قانونى اوزرینه تأسیس قیلنمشدر .

درست، محترم استاذىڭ ۱۴۸ صحىفەدە بىيانى كىبى، جمعيت خىريەلر عمومى تكافلڭ گوزل مثاللىرىدىر، غايت گوزل بنالرىدىر. جمعيت خىريەلرڭ اهمىتى حقنىدە (۱۴۹-۱۵۴) صحىفەلردە مولڭ بىيانى غايت طوغرىدىر.

اسلامنىڭ بىشدىن بىر رىكنى اولان زكاتى صدقاتى جمعيت خىريەلرە صرفى ايتىمك خصوصىدە محترم استاذىڭ ملاحظىسى غايت مەھدىر. درست، زكاتى صدقەلرى تىرتىبىسز، تىبىرسز اولەشمك صرفى ايتىمك، اسلام دنياىنىڭ فلاكتىنە، روللرڭ سوڭ درجە لىتنە غايت قوتلى سىبب اولدى. حتى غنىمت ماللىرىدە تىبىرسزلىك ادارەسزلىك شوملىغىلە حكومتڭ خلقڭ عىسكركڭ فسادىنە، اسلام دولتىرنىدە اقتصادى جەتڭ سوڭ درجەدە انخطاطنە غايت بويوك عامل اولدى.

عمومى ديوانلىرىمىزى بودجەلرەمىزى تامين ايچون شارع كرىم حكمتىلە تىبىر قىلىنىش زكات صدقات عشر غنىمت كىبى غايت مەھم تاسىسات شرعىيى نىرتىبىسز صرفى شوملىغىلە، عالم اسلامىتدە اخلاق بوزولدى. فقيرلر يالقاواندى؛ اسلام بالاسى كىسبىن قالىدى؛ بر وقت اسلام عىسكىرىنىڭ بوتون ھىمتى معمور مەملىكتلىرى طالامقۇن، خراب ايتىمكىن عبارت اولوب كىتىمىش ايدى.

* * *

شو كون ۱۹۱۴ سنە، سىنتابر اون بر، ۱۳۳۲ سنە، ذى القعدە دورت، پىنج شىنبە كون، جمعە كىچەسى، ساعت بش ايدى، ملت باباسى استاذ محترم اسماعىل بك غىصبرىنىسكى حضرتلرنىڭ وفاتى تلغرافى خىريەلە بىزە اعلان قىلىندى!

ايشتىم.

«بىڭادە شويىلە بر اولوم نصىب اولسە ايدى!» دىدىم.

محترم اسماعىل بك حيات دە بختيار ايدى، بوتون حياتى

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازىملار ئامبىرى

ملتنه غایت برکتلی اولدی. محترم استاذ اسماعیل بك غایت بختیار حال ده جان تسلیم ایتدی، اوز خدمتلىرىڭڭ غایت بویوك ثمره لىرىنى كورب ئولدى.

هر بر ملتڭڭ بر بویوكى واردر: روسلرڭڭ تولىستویلىرى، فرانسزلرڭڭ هوغولرى، آمرىقانلىلرڭڭ فرانسقلینلرى، سوههچره لىلرڭڭ پهستولچىلىرى واردر. او بویوكلرڭڭ اوز ملتلىرىنه وطنلىرىنه ادبى اجتماعى غایت بویوك خدمتلىرى البته سبقت ایتمشدر.

ملت باباسى محترم استاذ اسماعیل افندیڭڭ روسیا مسلمانلىرىنه خدمتى شو بویوكلرڭڭ خدمتلىرىدن بلا مبالغه زیاده ایدی، دهها زیاده برکتلى ایدی. خدمتڭڭ قىمتى حاجتڭڭ درجه سىله شدتيله تقدیر قىلنور. بزم روسیا مسلمانلىرىڭڭ احتیاجى او ملتلرڭڭ احتیاجندن مىلون دفعه زیاده ایدی. بوڭا كوره، خدمتڭڭ قىمتى ده زیاده اولور. استاذ اسماعیل افندی بزه الف با اوگرتدی، ابتدائى مکتبلر آچدى، ابتدائى مکتبلرمزى اصلاح ایتدی، مدرسهلرملرڭڭ ده اصلاحاتنه يول آچدى؛ جمعیت خىرىهلر تأسىس ایتدی، ایتدردى، فرنگستان مکتوبلىرى ملاعباس فرانسوى كىبى ادبىيات نمونه لرى یازدى، بزه جان وپردى، اوزى ده بزه هر جهت ده نمونه اولدى. شو كونگى محررلرڭڭ ادبىلرڭڭ خادملرڭڭ همهسى محترم استاذڭڭ شاگردلرىدر. سىاسى حرکتلرده، اصلاحات حرکتلىرىده محترم استاذ غایت احتیاطلى بر رهبر ایدی.

۱۴ نجى عصر هجرى ابتدالرىنده تأسىس قىلنوب، ۳۲ سنه دوام ایتمش «ترجمان» برکه سنده اسماعیل بك حضرتلى روسیا مسلمانلىرىڭڭ ادبى اجتماعى حاللىرىنى تجدد ایتدی. روسیا مسلمانلىرى حقىقنده محترم استاذ اسماعیل بك ۱۴ نجى عصرڭڭ مجددى ایدی. بزی اوپاتدی، حیات يوللرىنه نجات يوللرىنه بزی كوندوردى. لسانمىزى صافلادى، ادبىاتمزه گوزل بر اساس قوردى. ملتىمىزى صافلادى. زمان وار ایدی، بزم روسیاده روسلر آراسنده توركلهكن

مسلمانلقدن اوتانور ایدک؛ استاذ اسماعیل افندی تورکلک فخرینی اسلام قدرینی بزه بیلدردی، بزی ده دیگر ملتله طانتدی .
استاذ اسماعیل بک ملتەنە هر جهتله برکتلی بر آدم ایدی .
ممکن اولسه ایدی ، ملت خدەتلەرنە محترم بابامزی ینە اون بش یگرمی سنە یاشاتمق ایچون ، حیاتی محترم استاذ حضرتلرینە و پروب ، شو کونگی مسعود قبری نە بن یاتار ایدم . بن اسماعیل بکک حیاتنە دە وفاتنە دە غبطە ایدرم . حیاتی بختیار ایدی ، وفاتی دە بختیار اولدی .

شو کون بویوک ملتک بوتون ملتک ماتم کونیدر .
رحمت درگاھلەرنە محفوظ بزم «وفیات الاعیان» دیوانمکک گوزل صحیفەلری بزم محترم استاذک بویوک نامیلە شو کون زینتلندی .
محترم استاذک روحی «علیون» کک اک اعلاسنە رحمت فرشتەلری طرفندن بویوک احتراملە شو کون استقبال قیلندی . نبی کریم سیدالوجود علیہ الصلاة والسلام حضرتلرینک مقدس معصوم اللرینی اوپمک شرفلرینە دە نائل اولوب ، محترم بابامکک روحی الوهیت عظمتی حضورنە شو کون مؤید صورت دە سجده ایتدی . بوتون عمرینی اسلام خدەتلرینە وقفی ایتمش اسماعیل بک حضرتلری اسلامیت حرمتنە مناسب درجەلەردە فردوس جنتلەرنە ایندی قرار ایتدی .
مدنی ملتکک هر بری بویوکلرینک جنازەلرینە صوکل احتراملرینی تقدیم ایدرلر .

بزم محترم استاذمزی حال حیات دە احترام ایدەمەدک . شو کون محترم استاذک بویوک جنازەسنە عرض قیلنەجق احترام بلکە اک بىرنجی احترامز اولور ، لکن انشاءالله اک صوکل اولماز ، بلکە محترم استاذک گوزل نامی بویوک حرمتی تا ابد ملتک کوکلندن هیچ بر وقت چیقماز . محترم استاذک برکتلی بسملەسیلە باشلانمش مقدس اش انشاءالله کمالنە واصل اولور؛ محترم استاذک پاک اللریلە ملتکک قلبنە چەچلمش امل اوراقلرینک گوزل چەچکلرینی طاتلی

شهرلرینی بویوک ملت البته کورر، کوردکچه محترم استاذینی احترامله یاد ایدر، شادلانور. ملت بالالرینک معصوم لسانلری پاک قلملری ملت باباسنک محترم روحنه تا ابد البته دعا اوقور، ثنا ایدر. فیلسوف ابوالعلا حضرتلرینک فلسفه سنه کوره، انسانک دنیاده سعادتتی بر معما در، جوابی قبر طاشلرنده یازلور. سزک قبرگز طاشنده، محترم استاذ افندی،

«اسماعیل سعادتلی ایدی! ملتسنه برکتلی ایدی!» جملهسی البته زینت اولاچقدر.

* *

تاریخی جمعیتلرمزک اکثرنده محترم استاذ اسماعیل بک حضرتلریله برابر اجتماع ایدوب، خدمت ایتک شرفلرینه بن نائل اولدم. او بویوک دقیقه لرک گوزل خاطر سیله شوکون البته افتخار ایدیه بیلورم. محترم رهبرک بویوک روحنه احتراممی ده دعالمی ده بوندن صوگ تا ابد انشاءالله تقدیم ایدرم.

* *

۱۵۳ نچی صحیفه ده ترجمه قیلنمش حدیث نه قدر مؤثر، نه قدر گوزل! حدیث کتابلرنده او یله حدیثلر آز دگلدر. مکتبلرده مدرسه لرده شاگردلره، مسجد منبرلرنده جماعتلره او یله حدیثلر تلقین قیلنه طورسه ایدی؛ ایمان شرطلرده اخلاق درسلرنده او حدیثلر یازلسه ایدی؛ زکاتلر، خیراتلر صرف قیلنور ایکن، او حدیثلرک ارشادلریله عمل قیلنسه ایدی، نه قدر گوزل اولور ایدی.

صدقه لری، زکاتلری، خیراتلری نظام یولنه قویمق حقننده (۱۵۴-۱۵۵) صحیفه لرده یازلمش تدبیرلر غایت مهم غایت لازم تدبیرلردر. اسلامیتک اگ بویوک رکنلرندن برینی اهمال ایتمش ایدک، زکات اسلامیت دنیا سنده ترک قیلندی؛ براز قالمش ایسه، مسلمانلره بالکز ضرر اولور طریقله صرفی قیلندی. اسلامک عمومی حاجتلرینی

تأمین مصلحتیلہ مشروع اولمش اڭ مفید بر رکن ، تدبیرسز یولسز صرف شوملغیلہ، اسلامیت دنیاسنہ ضرر اولدی . دینمزڭ حرمتی ، ملتزمڭ قدری کوڭلمزده قالماش اولسه کرک؛ یوقسه، مکتبلرمز، مدرسهلرمز، جامعلرمز، روحانیلرمز تأمین قیلنماش ایکن، یتیملره طولره عاجزلره تریبہ یورتلری شفقت اوچاقلری یوق ایکن، زکاتلری اھمال ایتمز ایڭک، خیراتلرمزی ده تدبیرسز ترتیب سز صرف ایتمز ایڭک .

صدقہلری ، زکاتلری خیراتلری ترتیب قیلماق حقنہ محترم استاذڭ فکری غایت جدیدر . عمومی ملی حاجتلرمزی تأمین خصوصولنہ مقدس شریعت قوتیلہ تأسیس قیلنمش منبعلردن استفادہ ایدهمز ایسہک، یاڭھی منبعلری آرامق بوش خیال اولور .

لکن بز شو کون روسیادہ . - عمومی ملی حاجتلرمزی دینی منبعلرمز برکەسیلہ تأمین قیلماق یوللری بولنورمی ؟ البتہ بولنور . بویلہ شیلردہ ملتڭ ایمانی، اوز دیننہ حرمتی لازمدر ، کافیدر . ملتڭ بیت‌الماللری اولان جمعیت خیریہلر واسطہسیلہ زکات خیرات طوبلانور ، عمومی حاجتلره صرف قیلنور . درست، محترم استاذڭ (۱۵۱) صحیفہدہ بیانی کبی، هر شهردہ هر قریہدہ رسمی جمعیت خیریہ تأسیس ایتمک شو کون البتہ لازمدر، دینمزڭ مهم بر رکنیدر .

۳۸) محترم استاذافندی (۱۵۸ - ۱۶۶) صحیفہلردہ، عمومی تکافلڭ بر فروعاتی اولماق اوزره، خاتونلرڭ قزلرڭ تریبہلرندن بحث ایتمشدر . عمومی تکافلڭ فروعاتندن اولسہدہ اولماسہدہ، خاتونلر قزلر مسئلهسی اسلامیت دنیاسنہ اڭ مهم اڭ بویوک فوق‌الغایہ بویوک غایت ضروری بر مسئله اساسیہدر . شو مسئلهیی فروعات قیلنندن ذکر ایتمہیوب، بلکه کتابڭ اڭ باشنہ یاخود تام اورتاسنہ اڭ اساسلی قاعدہ ایتمک محترم استاذڭ جدی قلمنہ مناسب ایدی . بزم شو کونگی اجتماعی حاللرمزده خاتونلر مسئلهسی اساسلرڭ

ئەۆلاد گۆرۈپپىسى

www.ewlat.org

www.uyghurkitap.com

ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازما لار ئامبىرى

اساسیدر، عمومی تکافلک ده اصلیدر. «خلق نظرینه» ده شو مسئله حقنده «مبالغه» قیلدم؛ لکن مسئله اهمیتنه نسبتله بنم مبالغهم ده دون ایدی. خاتونلرده تربیه، قزلرده جمال، اخلاق ده عفت، حرمده پاککک، عائلهده محبت، عائلهده سعادت، خاتونلرده ناموس، ارلرده شرف، ناموسه احترام، حقوق ده امانت، ملت ده عزت کبی مقدس فضیلتلرک معنالی ده حقیقتلری ده قیمتلری ده اهمیتلری ده قدرلری ده بزه معلوم دگل اولسه کرک. یوقسه، او قدر بویوک مسئلهده اختلافی ممکن اولماز ایدی. شو مسئله ده عرب حروفاتیلله یازلمش اختلافی مقاله لرینی اختلافی صحیفه لرینی انسان مطالعه ایدر ایسه، انسانیت نامنه اسلامیت حضورنده اوتانور.

او اختلافلری اوافق کتابلرده ده، قدری بویوک کتابلرده ده کوردکده انسان، تام معناسیله حیران اولور.

رأیت الحق لؤلؤة توارت بلج فی ضلال الناس جم
ضیاء لم یبن لعیون کمه وقول ضاع فی آذان صم

استاذ محترم تبرع یولیلله، یاخود مجبوریت سوقیله اولسه کرک، مخالفلرله مناظرهیی التزام ایتمش ده، مخالفلرک فکریلرینی بویوک مهارتله جرح قیلوب، فکریلرینک بطلانینی اوزلرینه ده غایت آچیق آڭکلاتمشدر. درست، بوتون محرمانتی مباح کبی عادت ایتمش «دینلی» لر، رذالت دیگزلرینه باتمش «صوفی» لر خاتون قزلری تربیه مسئله لرنده خوف فتنه کبی «دلیللر» ه طایانورلار ایسه، اخلاق ده ادبده بوندن بویوک بر دناعت، بوندن ده بویوک بر توشکونلک هیچ بر وقت بولنه یماز. انسان اویله دلیللر حضورنده «عاجز» قالور ایسه، سکوت ایدر ایسه، بلکه براز تسلی بولور.

گوزل کتابک (۱۶۰ - ۱۶۱) صحیفه لرینه بن ده امضا ایدرم. خاتونلرک قزلرک جمعیتلرده جماعتلرده حضورلری لازمدر، لکن روحمزی براز تربیه ایتمک، قلبمزی کوزمزی اخلاقمزی براز

پاكلەمەك شەرتىلە. يوقسە، خۇف فەتنە دىللىرىنە تايانۇچى «فەيھلەر» ، ناموس قەدرىنى بىلمەز پەيس كوزلەر قاشىدە كورنەمەك خاتون قەزىلەرگە شەرفنە مەنسەپ دىگەر .

خاتونلاردا يوز پەردەسى دىگەر ، بىلكە شەرفى ھىجابى، غەت ھىجابى، ناموس پەردەسى، كەبىر رەئاسى، ادەب لىباسى، عەظەت سەيماسى بولۇنمىقى لازىم . شو فەزىلەتلەرگە بىزنى خاتون ھائىز اولور ايسە، يوز پەردەسى ھائىز اولماز، بىلكە يوز آچۇ فەرض اولور . چۈنكە يوز پەردەسى اخلاققا ادەبىگە عەقلىگە اختیارگە انھىطائىنە سەبەب .

«خەلق نەزەرىنە» دە ، ۷۵ نەچى ھىھىفەدە (۱۹ - ۲۳) سەطرلەردە نەزەرى

يازىمەش ايدىم .

۳۹) عەمۇمى تەكافىلگە فەروعاتىندىن اولمىقى اوزرە ، «وقف» مەسىئەلەلەرىنىدە (۱۶۶ - ۱۶۷) ھىھىفەلەردە مەھتەرم استاذ افندى بىيان ايتىمىشەر . وقف مەسىئەلەلەرى اورتا روسىا مەسلمانلەرى اىچۇن بىلكە اول قەدر مەھم دىگەر ، لىكن قەرىم ، توركىستان ، توركىيا ، عربستان ، ھىندوستان مەسلمانلەرى ھىقندە وقف مەسىئەلەلەرى غايتە مەھم مەسىئەلەلەردە . مەكتەپلەرى مەدرەسەلەرى عەمۇمى ھاجەتلەرى تەمىن ھىصوصلەرنە اوقافى غايتە مەفید بىر مۇسسە دىنەيدەر . وقفىگە نەفۇذى قەطەيدەر ، واقفى رەجوع ايدەمەز؛ موقوف واقفىگە مەسكىندىن چەيقەر ، ھەتتە مەسلىھەتگە مەسكى اولور .

وقف اسلامىتەدە اللە اسكى اللە مەعتبەر بىر سەنتەر ، نەبى كەرىم علیہ الصلاۋە والسلاام ھىزەتلەرى وقف ایتىدى ، ھىھابەلەرگە ھەر بىرى وقف ایتىدى . بوغدا كورە ، بوتون فەقیھلەر وقفىگە مەشروعلەنگەنە لزومنە اتفاق ایتىدى . لىكن شەرىقى تەسىساتىگە ھىچ بىرئەن ھىقىلە استفادە ایتەمەش اسلامىت دىئاسى وقف كەبى اللە مەفید بىر سەنت ھىسەندەن دە استفادە ایدە مەدە . شو ھىصوص دە واقفلەرگە گناھلەرى دە بىلكە بولمىشەر ، طەمە اھللىرىنىڭ دە غاھىبەرگەدە جەنايتلەرى البتە واردەر ، لىكن اللە باش مەسئولەيت فەقیھلەرگە «اجتھاد» لەرنە ھامەلەرگە مەسائەلەلەرنە ایدى .

۴) وقف مەسىئەلەلەرىنىدە «تەكافىل عەمۇمى» قەعدە سەنە فەروعات

اولمق صفتیه بیان ایتدکن صوڭ، شو کون عمومی بر حاجت اولمش «اوواق بورچ شرکتلری» نی سیغورطه (صطراخووانیه) شرکتلرینی ده بیان ایتمک مناسب اولور ایدی.

بش آلتی سنه مقدم، بر «حضرت فتوآسی» نه مقابله یولیه صطراخووانیه مسئله لری «تکافل عمومی» قاعده سنه تفریع قیلوب، بر ایکی مقاله یازمش ایدم.

درست، حیاتی، یاخود مثلا خانهلری صطراخووات ایتمک، سیغورطه ایتمک - «تکافل عمومی صندوقلری» نه بر حصه، شرکت حصه سی ویرمکدر. شریعت اسلامی نه نظرنده جائزدر، بلکه مطلوبدر.

لکن سیغورطه شرکتلرینک نظاملرنده شریعت اسلامی حکملرینه قرارلرینه مخالف اصولرده بولنور. روسیاده بزم ایچون دگل، بلکه اسلام مملکتلرنده مسلمانلر ایچون، اجنبی سیغورطه شرکتلرینک ضررلری ده بویوکدر.

احسان، تعاون، تکافل اساسلرینه مبنی «تأمین صندوقلری» تشکیل ایتمک بزه مکنکدر.

مثلا: ملک ایسه لری اوز ملکلرینک قیمتنه کوره معین بر مبلخی هر سنه «تأمین صندوقلری» نه ویره طورسه لر، البته بویوک بر سرمایه طوبلانور. هر سنه اوزینک حصه لری ویره کلمش اعضالردن برینک خانه سی یانسه، خانه قیمتی او سرمایه دن ویرله بیلور.

حیات سیغورطه سی، صطراخووانیه سی ایچون ده بویله بر «عاقله دیوانی» تشکیل قیلنه بیلور. هر حال ده هر بر مقصد، هر بر جهت ایچون «تأمین صندوقلری» تشکیل ایتمک مکنکدر.

«تأمین صندوقلری» نک سرمایه لری «خیرات سرمایه سی» - «انسانیت سرمایه سی» کبی اولمق برکسه سیله، او سرمایه لری رقی یولیه وصیت اصولیه توفیر ایتمک آرتدرمق البته هر وقت مکن اولور. طوبلانوب، سرمایه بویوک اولدکن صوڭ، تجارت طریقیله ده، شو کون مد نیت دنیا سنه اقتصاد دنیا سنه معلوم طریقلرک هر بر یله ده توفیر ایتمک آرتدرمق البته مکن اولور.

«اوقاق بورچ سرمايه لرى» ده شويله تشكىل قىلنە بىلور .
 لکن اسلام ده قرض اصوللىرى شو کون مدنيت دنيا سنده معروف
 قرض اصوللىرىنه براز باشقه در .
 انسان حاجت ضرورىسى ايچون قرض آلور ايسه، اويله قرض
 شريعت اسلاميه حکمنده احسان اساسنه مبنى اولور . شو صورت ده
 قرض مقابلنه فائض آلماق قطعاً حرامدر .
 هيئت اجتماعيه ده بر انسان محتاج فالور ايسه، بيت المال كى
 عمومى سرمايه دن ويرمك يوليله، يا خود خصوصى كيمسه دن احسان يا قرض
 طريقيه، او انسانك حاجتلىرىنى دفع ايتمك البته واجب اولور؛ انسانيت
 وظيفهسى ده اسلاميت فريضهسى در . شو كونگى مدنيت نظامنده بويله
 قرضلر مقابلنده فائض آلماق مشروع ايسه ده، شريعت اسلاميه حکمنده
 قطعاً حرامدر . چونكه مدنيت دنيا سى «حيات ده مبارزه، محاربه»
 اصوللىرىنه بنا قىلنمش ايسه ده، اسلاميت دنيا سى حيات ده تعاون،
 احسان اساسلىرىنه ناسيس قىلنمشدر .
 بعضا قرض آلماق ضرورى حاجتى دفع ايتمك ايچون اولماز ،
 بلکه مأمول بر فائده يى كسب ايتمك ايچون اولور . اولگى صورت ده قرض
 استهلاك ايچون ايدى، شو قرض ايسه، استحصال، استثمار ايچون اولور .
 شو صورت ده قرض ويرمك يا احسان يوليله، يا خود فائده ده اشتراك
 اصوليله اولابىلور . هر برى شريعت اسلاميه نظرندە البته مشروعدر .
 شو ايكى نوع استقراضى برينى ديگرندن فرق ايتمك لازمدار .
 هر برينه مخصوص سرمايه لر تشكىل قىلوب، برينى احسان يوليله
 لکن اعاده ايتمك شرطيله، ديگرينى فائده ده اشتراك شرطيله بضاعه
 اولماق صفتيله ويرمك لازمدار .
 شو كونگى مدنيت بانقلر ينىك نظاملى براز تعديل قىلنور ايسه،
 بانق معامله سى ايكنچى نوع استقراضك عيني اولور: بانق نقود
 صاحبلىرىندن قرض آلور؛ توپلانمش نقودى توفير يوللرندە استعمال ايدر؛
 يوزده فلان قدر فائده آلور؛ نظام ده تعيين قىلنمش حصه نقود صاحبنه اولور .

حصه معلوم؛ نقود قانون قوتيله محفوظ؛ ايكي طرفك هيچ برينه ضرر يوق. «تكافل عمومي» برکه سيله هر بر طرف استفاده ايدر. ترقیات ثمره سي اولمق اوزره، مدنيت دنيا سنه معلوم اولمش سيغورطه شردت لريني، بانق معامله لريني شريعت اسلاميه اصوليله يا اويله يابويله حل ايتمك هر حال ده هر جهتله مکندر، بلکه شوکون معروف نظاملره گوزل گوزل تعديلات ويرمك احتمالمري ده بعيد دگلدر. شو باب ده هر اش مکندر؛ لکن مسلمانله ک بر يره توپلانوب اش کورمکلري، داخلي خارجي شوکونگي احوالک اقتضاسيله، غایت آغردر. داخلي مانعلري ازاله ايتسه ايدک، خارجي مانعلره البته غلبه ايدر ايدک.

لقد وجدت مجال القول ذا سعة
فان وجدت لساننا ناطقا فقل!

* * *

(۴۱) اسلاميت دنيا سنده جنازه مراسمي حقنده (۱۶۸-۱۷۲) صحيفه سوزلرينه بن ده اشتراك ايدر م. يالکوز روسياده دگل، بلکه بوتون اسلاميت دنيا سنده، خصوصا تورکستان ده مصرده جنازه مراسمي غایت منفور بر منظره شکل لريني آلمشدر. او قبيح عادت لري او منفور حرکت لري ابطال ايتمك اسلاميت نامنه البته واجبدر.

(۴۲) درست، محترم استاذک (۱۷۲) صحيفه ده بياني کبي، اسلاميتک اک بويوک اساسي اک مهم عقیده سي توحيددر.

شو وجود عقیده سي، توحيد عقیده سي بوتون علومک بوتون معارفک، بوتون افکارک خلاصه سي نتیجه سي زبده سي اولمق اوزره، شو کون قطعي صورت ده ثابت اولدی.

بوتون علوم، بوتون معارف بوتون موجودات دن بحث ايتدی؛ طبيعتک قانون لريني کشف قیلوب، طبيعتک اسراريني ده حل ايتدی. کشف قيلنماش قانونلر، حل قيلنماش اسرار بلکه واردر، بلکه قالمشدر.

لكن بوتون موجوداتىڭ بر قاھر مختار ارادەسىلە دورى، بر حكيم مطلق حكمتىلە انتظامى شو كون ايندى سر دگلدر، بلكە غايت واضح، هر شيدن زياده واضح بر حقيقتدر.

اسلام عقيدەسىندە توحيدىڭ اصلى دە، توحيدىڭ كمالى دە معتبردر. توحيدىڭ كمالى: - خلق، ايجاد، تصرف، نفع، ضرر، عبادت كىبى الوهيت خاصەلرندە شريك يوقلىق، معارض يوقلىق ايلە اولور.

اسلامىڭ شو اڭ مەھم عقيدەسىنە فروعات قىلىق اوزرە، محترم استاذ افندى (۱۷۳-۱۸۲) صحيفەلردە جاھل صوفيلرڭ مغرور پيرلرڭ نادان مريدلرڭ، مكار ايشانلرڭ باطل زعملرینی غايت اساسلى صورت دە جرح ايتمشدر. شو اون صحيفە دە يازلمش سوزلرڭ ھەمسە بلكە زيادەسىلە بن دە اشتراك ايدرم. لکن نظرى بر فلسفە اولمىق معناسىلە تصوفى مکتبلىرىنى تصوفى مسلکلىرىنى يونان فلسفەسىندىن زيادە تقدیر ايدرم.

درست، تصوفى لىباسلىرىنە بورکەنوب، اسلاميت دنياسنە فتنە فرقەلرى، قورساق بندەلرى، مسلک متطفللرى چىقمشدر. لکن خائىنلرڭ خيانتلىرى، سفيللرڭ جنايتلىرى تصوفى مکتبلىرىنى اھميتدن اسقاط ايتمەسە کرک.

«اوافق فکلر» دە (۵۲-۶۷) صحيفەلردە تصوفى حقندە نظرى يازدم. (۴۳) محترم استاذ حضرتلىرى (۱۸۳-۱۸۸) صحيفەلردە خلافتىن بحث ايتمش ايسە دە، خلافت مسئلەلرینە اھميت ويرمەش؛ تحقيق خصوصلرینە دە اعتنا ایتەمش.

«اوافق فکلر» دە (۳۱-۴۷) صحيفەلردە خلافت مسئلەلرینی يازمش ايدم، بورادە ياڭىدىن تکرار ایتمک حاجت دگلدر. لکن محترم استاذىڭ بعض سوزلرینە ملاحظەلریمى عرض ایدەيم:

اولا: ۱۸۴ صحيفەدە (۸-۹) سطرلردە ايکى قوس آراسندە يازلمش سوز زائد اولسە کرک، چونکە خلافت جەھوریتە منافی دگلدر. ثانيا: (۱۸۵-۱۸۷) صحيفەلردە «خليفة» انتخاب ایتمک دینی

بر وظیفہ توکل، شرعی دلیلی دہ یوقدر» سوزی محترم استاذک قلمنہ مناسب دگل ایدی.

ضرورتدن یویوک دلیل بولنورمی؟ بوتون تاریخک شہادتیلہ بوتون عصرلرک تجربہ سیلہ ہیئت اجتماعیہ دہ بر رئیس بولنمق لازم اولدقن صوگ، شو بویوک ایکی دلیلی شرعیلک شرفلرندن محروم ایتمک حاجتمی اولور؟

هیئت اسلامیہ دہ بر رئیس بولنمق، او رئیس صایلامق دینی بر وظیفہ در. قران کریم شو ضرورتی اقرار ایتمشدر؛ جنازہ حضورندہ خلیفہ صایلامق عجلہ سی دہ، ابو بکرک خلافتنہ اجماع قضیہ سی دہ شو ضرورت دینیہ یہ شاہد اولا بیلور.

(۴۴) ۱۸۹نجی صحیفہ دہ، ۳۹نجی مادہ عبارتہ سندہ بر از ایہام وارد؛ مطلوب دگل معنایی افادہ ایدر. «اہل السنہ والجماعہ» سوزی تاریخی بر سوزدر. صوگرہ، عقیدہ منہبلرینک کلام فرقہلرینک برینہ غلبہ یولیلہ یا غصب طریقیلہ اسم خاص اولمق اوزرہ معروف اولمشدر.

اگر ۳۹نجی مادہ دہ اہل السنہ والجماعہ سوزندن معروف مذہب مراد ایسہ، شو مادہ معنی جہتیلہ بالکلیہ اہمیت سز فائدہ سز اولور، بلکہ مناسبت سز اولور، چونکہ ہر مذہب ہر فرقہ قران کریملہ سنتلہ عمل ایدر، اصحاب کرامک یولنہ سلوک ایدر.

اگر دہ «اصحاب کرام یولنہ سلوک ایدوب، قران کریملہ سنتلہ عمل قیلوچی انسانلرک ہر بری اہل السنہ والجماعہ در.» دیمک مراد ایسہ، مادہ معناسی جہتیلہ غایت مہم اولور، لکن «اہل السنہ والجماعہ دیب معروفلر در» تعبیری مناسب اولماز.

اولگی عصرلردہ فتنہلرک اختلافلرک سببلرینی بیان دہ مؤلف حضرتلری اصابت ایتمشدر. درست، فتنہلرک اکثری ایرانیلردن یهودیلردن ایدی. لکن اصحاب کرامک اولگی فتنہلرندہ ایرانیلرک

يھودىلارنىڭ گناھلىرى بولنماسە كرك. درست، ايرانىلارنىڭ يھودىلارنىڭ فېتىھلىرىنىە قىلەلرېنە مكرلرېنە غايت بركتلى زىمىن حاضرلىنىش ايدى؛ فېتىھ اورلقلىرىنى اختلفا تىخىلرېنى ايرانىلار يھودىلار ساچدىلار، چەچدىلار. حسابى يوق معصوم قانلارە صوغارلىنىش اورلقلار آز زىمان اىچىندە غايت دەھشتلى ئىمرەلر وىردى. فېتىھ، اختلفا، دشىمنلىك اهل اسلامنىڭ قىلرېنە اسلامىت ايمانىلە برابر تامور سالدى؛ طولدى، قالدى. شو اجوالنىڭ دەھشتى انسانى حىرت دىگىزىنە براقور!

۴۵) خاتىمە دە محترم استاذنىڭ سوزلرېنە بن دە اشتراك ايدىرم. درست، اسلامىت هم مادى هم روحانى هم دنياوى هم اخراوى بر دىندىر. اسلامىت دە سعادتى كورمىك لازم ايسە، هر سعادىت دە اسلامىتنى كورمىك دە لازىمىر.

«دىنلى بر حىيات، حىياتلى بر دىن» شىعارى گوزل شىعاردىر. لىكىن حىيات نەدر؟

حىيات يالنىز حىرىتلە يالنىز عزىتلە اولور. قدرى، حىرمى، اعتبارى يوق ملتىڭ حىياتى يوقدىر. مدنىت دىناسىندە اعتبارىز قالمادى؛ صداقت، دوستلىق دعوى ايتىمىكىن باشقە ھىرىزدە قالمادى. ذىلتلە حىياتە آلىشدىق؛ دىگىرلارنىڭ عدالتلىرى قاپوسىدىن چىقار احسانلارە ابلەشدىك. بويىلە حىياتىدىن بن بىزدىم، طويدىم.

وما للمرء خير فى حىياة اذا ما عد من سقط المتاع.

علاوۋە.

محترم استاذىزىزى افندى حىرىتلرېنىڭ «دىنى، اجتماعى مىسئەلەر» يىنە انتقاد يازدىم. انتقاد يازمىق اوزى دە بر نوع بويوك احترامدىر. انسان گوزل بر اثرى دقتلە بر قاچ ساعت مطالعه ايدىر. هر مىسئەلسىنە، هر سوزىنە، هر سطرېنە اهمىيت وىروب، بر قاچ كون انتقاد يازار. شو حال مؤلفنىڭ ذاتىنە دە، افكار عمومىيە حىرىمتىنە دە البته احترام اولور.

بنم نظرم شویله در؟ ہم ده حقیقت شودر . یوقسه، مهم بر اثری اہمال ایتمک مؤلفنہ اخترام اولماز . مطبوعات ضعیفہ لرنده نشر قیلنمش فکرلر سوزلر حضورنہ سکوٹ ایتمک یا تصدیق اولور، یا خود التفاتسزلق اولور . فرض ایده یک، ادبی انتقادده براز گناہ وارد؛ لکن انتقادک گناہی اہمال گناہلرندن بیگ دفعہ دونیر . بوکا کورہ، «دینی تدبیرلر» انتقاد اولمق اوزرہ «اوافق فکرلر» ی یازمش ایتم .

بن ده گوزل فضیلتلرک ہیچ بری یوق ایسه ده، روحم ده بر از علویت واردر . فکرمی بوتون فناعتلہ تام حریتلہ یازارم؛ قلمم شخصی غرضلرک سوقیلہ ہیچ بر وقت حرکت ایتمز، نفسانیت اہلاسیلہ عداوت تلقینیلہ ہیچ بر وقت ہیچ بر کلمہ یازماز . فکرم البتہ خطا ایده بییلور، بر دگل بلکہ بیگ دفعہ خطا ایدر؛ لکن وجدانم قلبم ہیچ بر وقت غرض لوئیلہ، حسد خبثیلہ بویالماز .

اوز حالتہ، اوز طبیعتنہ، اوز وجداننہ قیاس قیلوب اولسه کرک، میزان الافکار مؤلفی احمدہادی افندی مقصودی جنابلری ۱۲۲۴نجی یولدوزده غرض ذلتیلہ عداوت لوئیلہ بگا تہمت ایتمدی . «یولدوز» جریده سی حقنہ «ایدل» جریده سنک ۷۹نجی عبدندہ «بزده فکر دونلگی» عنوانیلہ بر مقالہ یازمش ایتم . شو صوگ آیلردہ چیقمش «یولدوز» عددلری بنم او مقالہ می قات قات تأکید ایتمدی . بن بر نیچہ کتاب یازدم، لکن ہیچ بر وقت لیبراللق آرزوسی رہ فورماتورلق دعواسی بن ده یوق ایتمدی . شو «ملاحظہ» می ده اولگی «اوافق فکرلر» می ده یازدم، لکن فاناتیکلوق کبی تہمتلردن قورقو خیاللری ده بن ده یوق ایتمدی .

درست، «اوافق فکرلر» ده قران کریمک آیت کریمہ لرینیی، اصحاب کرامک شرفلرینیی، محترم سلفک قیمتلی خدمتولرینیی، دینک اصوللرینیی تام حریتلہ حمایہ ایتمدم . نجات، عزت یوللرینیی بیان ایتمدم؛ فکردہ استقلال فکردہ حریت فضیلتلرینہ دعوت ایدوب، تقلید ذلتلرینہ طعن ایتمدم .

اگر قران كريم آيت كريمه ليرينى، ديناك اصولليرينى، اصحاب كراماك شرفليرينى حمايه ايتمك فاناتيكلق اولور ايسه، قبول ايتدم .
اگر محترم سلفاك قيمتلى خد متليرينى، فقه مذ هبليريناك بويوك فكرليرينى، تصوف مکتبليريناك دقيق فلسفه ليرينى، اسلام عقيدە سيناك ادبى جهتليرينى تقدير ايتمك فاناتيكلق اولور ايسه، قبول ايتدم .
اگرده «سەزون مودالرى كىبى اوزگەرۇب طورۇچى» اوفاق توفەك نظريەلرە تقليد ذلتى لىبەراللىق اولور ايسه، اويلە لىبەراللىغى سزە براقدم .

بز حریت عصرندە، حریت دعواسندە ايسەكده، اعتراف ايدەيك، ااك قوتلى تقليد بزی هر جهتلە استیلا ایتمشدر . بزم روحمزدە اسپردر، بزم فكرمزدە اسپردر . ااك اوفاق فرضیه لرك ااك دون نظریه لرك بالكر اسلیرینه آلدانوب، ااك مقدس اصولمزی ااك قيمتلى خزینە لرمزی وپردك . اوفاق فرضیه لرك صدالیرینی حكایت ایتمك لیبەراللىق اولدى؛ مقدس قطعى حقیقتلرە ایمان ایتمك تعصب اولدى، فاناتیزم اولدى فكرك میزانى منطق اولمق، برهان اولمق لازم ايسەده، «میزان الافكار» صاحبلى قاشندە فكرك میزانى «لیبەراللىق»، «فاناتيكلق» در . اسكى حقیقتلری انكار ایدر ايسه، لیبەرال اولور، حق اولور . اسكى حقیقتلری قبول ایدر ايسه، فاناتيک اولور، نادان اولور، متعصب اولور .

بچەن بازارى چاتندە چيغە طورغان «يولدوز» رەداكتورى، اوزيناك طبيعتنە اوزيناك وجداننە قیاس قیلوب اولسە كرك، «توبە» كىبى «ریا» كىبى بويوك ذلتلرە بگادە تهمت ایتمش . شو كونه قدر ۲۵ دن ارتق كتاب یازدم، لکن هیچ بر کتابى حریت دعواسیلە رەفورماتورلق داعیە سیلە یازمادم . قبول ایدەيم، اولگی اثرلرم دە حریت واردر، دیهيم . لکن «اوفاق فكرلر» دە حریت قات قات زیاده اولدى . بچەن بازارى پولیتیکە سیلە مشغول قالمش رەداكتور افندی آكلاماش ايسه، عیب توگل .

بزده «نام» اوچوز در . «ليبه رال» لافلردن دم اوروب بر
ايكى كتاب يازسه، ره فورماتور اولور . لکن بن شو كونه قدر
۲۵ دن آرتق كتاب يازمش ايسه م ده، بوندىن صوگ بلكه دها زياده
يازار ايسه م ده، اوچوز بهايه ويريله جك ره فورماتورلق لقبلىرىنى
اسلاميت شرفنه فدا ايدرم . بنم روحمك عزتنه ره فورماتورلق
لقبلىرى زينت اولاماز . نبى كريم محمدك فيوضات نبويه سندن
فيض آلوب طور وچى انسان - لوتهرك كمالنه مسكنت اللرىنى اوزاتماز .
دناعت قلميله يازلمش اوافق تهملرگزه، عفو قيلگزه، حماست
قلميله جواب يازدم .

«اوافق فكرلر» ي نشر ايتدم؛ «ياغى مريدلر كوبه يتمك»
مكرى بن ده يوق ايدى . «يولدوز» رهدا كتورينك مقاله سى
بركه سنده «اسكى مريدلرم» بنى براقسه، ايزگو ساعت!
كتابى سیده قدریه خانم حضرتلرينه تقدیم ایتدم؛ لکن «مادی
ثواب» طعیله دگل ایدى . رهدا كتورك خیر دعاسنه احتیاج یوق .
«قیمتلى قدسیتلى بویوكلرك عتبه لرينه» قربان ایتمش
رهدا كتورك خیر دعاسى اوزى حقنده بلكه قبول قيلنور .

* * *

شو سنه ۱۱ نجى «شورا» ده «رمضان ۲۹ ده كلى كسوف» عنوانيله
بر مقاله يازمش ايدم . معلوم ايسه ده، آى باشلىرى حقنده شارع حكيمك
عرفيله، نجومك اصطلاحنه ده اشاره ایتمش ایدم .
هر اصطلاح امر اختياريدر؛ هيچ بر اصطلاح ده طارلق يوقدر .
اهل نجوم آى باشلىرىنى اجتماعدن حساب ايدر؛ شارع حكيم رويت
درجه سندن اعتبار ايدر . هر برى حقدر، هر برى درستدر . شارع
حضرتلى آى باشلىرىنى بدردن بدزه، ياخود تربيعدن تريعه قدر اعتبار
ايتسه ايدى، ايلر همان ۲۹ - ۳۰ دن كلوب، هيچ بر باس بولنماز ايدى .
«شريعتى فن قانونلرينه تطبيق» دعواسيله شارعدن اختيار سلب
ايتمك اقتدارينه حقمز بولنماز ايدى .

طبيعتنڭ قانونيله فنوننڭ اصطلاحلاريني آيورمق تيوشدر . درست شريعتى طبيعت قانونلرينه تطبيق ايتمك مجبوريتى بلكه واردر . لکن فنوننڭ اصطلاحلاريتى شارع حضرتلرينه الزام ولايتى هيچ كيمده يوقدر . نجوم حسابنده نهار مقدمدر ، شارع عرفنده ليله مقدم اولور . شو ايكنى اصطلاحك ده هر برى حقدردر ، درستدر . بويله خصوصلرده تطبيق زحمتلرى عبثدر ؛ اختياري سلب اولمق جهتيله، هر ايكنى طرفنڭ هر برينه جنايتدر .

شو سنه آوغوست ۸ ده جمعهكون، كسوف قازانده قازان ساعتيله بش ساعت بر دقيقه ۴۲ ثانيه ده تمام اولدى . غروب دقيقهسنده ليله باشلاندى . لکن شو ليله شوال ليلهسى اولماز . چونكه رويت درجهسنه حلولدن قبل شوال ليلهسى باشلانمق محالدر ، طبيعت جهتيله محالدر . زيرا قمر رويت درجهسنه شنبهكون يالكزز والدين سوڭكحلول ايدوپيلور . درست ، شارع حكيم حضرتلردن اختياري طارتوب آلسهق ، «رؤيتى اعتبار ايمه ، اجتماعى اعتبار ايت ! ليله يي مقدم ايمه ، نهارى تقديم ايت ! بوتون كوندوزى حساب ايمه ، كوندوزنڭ ايكنى خمسيه قناعت ايت !» كى فرمانلرمزى ، پتربورغدن سلطان نامنه كوندلرلمش پروتست تلغرامى كى ، مدينه روضهسنه كوندوره بيلسهك ، او وقت رصد خانهلرڭ برينه يونهلوب آوغوست ۹ ده رمضان اوتوزده عيد فطر نمازىنى ادا ايدو بيلورز .

شو سنه عيد فطر اختلافلى حقدنه مطبوعاتمرڭ مقالهلرينى اوقوب ، نظرمرنڭ سطحيلگنه تعجب ايتدم . الفبا كى ابتدائى معلوماتى ده آڭلاماق ، «فن قاعدهسنه تطبيق» زعيمه شارع حكيمانڭ اختياري نهارى نجوم ايتمك حضرتلرڭ محررلرڭ شائلرينه لائق دگل ايدى . امام افنديلر ياسين سورهسنى هر كون تلاوت ايدرلرمى يوقمى معلوم توگل ، لکن هر محتضرڭ فراشى هر ميتنڭ جنازهسى حضورنده بر دفعه البته تلاوت ايدرلر . ياسين سورهسنده «والقمر قدرناه منازل ، حتى عاد كالعرجون القديم» آيت

کریمه سی واردر . شو آیتک معناسنه امام افندیلر التفات ایتمشلومی؟
بولدوزلرک هر برینه منزللر تقدیر قیلنمشدر . قران کریم ده

یالکز قمرک منزللرینی ذکر ایتک نهدن ایدی؟

دیلم، البته بر حکمت واردر، بزه معلوم دگل . حکمتلرینی
آکلاماق، دیلم، بزه عیب دگل. لکن «حتی عاد کالمرجون القدیم»
معنلرینی بیلمک البته لازمدر، بیلمه مک البته عیبدر .

اویله ایسه، نهدر آیتک معناسی؟

شو آیت کریمه آیتک صوکنه اشاره دگل، بلکه آیتک باشنه اشاره در .
مدینه، طائف، مصر کبی یولرده خورما آغاچلری اوزرنده اسکى
بوتاقلری کورن انسان بیلور: ۶-۱۲ آیتک اسکى بوتاقلر نازک (جهیه) کبی
اولوب، بوگوریلگی ناظرک اوک طرفنه، ایکی اوچی صول طرفنه اولور .
بوگا کوره، اسکى بوتاقلره تشبیه قیلنمش حال - آیتک باشی اولوب،
آیتک صوکی اولماز .

بوگا کوره، آیتک ابتداسی اجتماع درجه سنندن اولمایوب،
رویت درجه سننه حلولدن اولور .

«صوموا لرؤیته، وافطروا لرؤیته» حدیثی ده بونی تأیید ایدر .
هر حال ده ابتدا مسئله سی بر اختیاردر . انسانک ده اختیاری
حدر . شارغ حکیمک اختیاری ایسه، بزه نسبتله مقدسدر . رؤیتدن
دگل، بدردن اعتبار ایتمش اولسه ده ایدی، البته قبول ایدر ایدک .
فن اصطلاحنه تطبیق داعیه سیله شارعدن اوزینک مقدس اختیارینی
سلب ایدمز ایدک .

بنم سوزلردن تعجب ایدوب، بنم نظرمی ۱۵ نچی عدد «شورا» ده،
۴۵۴ نچی صحیفه ده تخطئه ایتمش داملا مطیع الله حضرت جنابلرینه
جوابم شودر .

اجرام فلکیه سیرلرینه مراقلی داملا مطیع الله حضرت شوالدن
بر آی مقدم یازلمش مقاله سنده «شو سنه هیئت چه ده شریعت چه ده
رمضان ۲۹ کوندر» دیمش .

اجرام فلکیه حرکتلرینه مراقلی حضرت قلمندن شو سوز غریبدر.
 چونکه هیچ بر آی حقیقی حساب ده ۲۹ کون اولماز، بلکه ۱۲ ساعت
 ۴۴ دقیقه بر قاچ ثانیه زیاده اولور.
 ۱۲ ساعت ۴۴ دقیقهیی کوکل ده صاقلاب، «آی ۲۹ کون اولور.»
 دیمک بر اصطلاحدر، حساب آسانلغی خاطرینه قبول قیلنور؛ لکن
 بر آی مقدم قطع قیلنور ایسه، خطا اولا بیلور.
 محترم حضرتک «شوال هیئت چه ده شریعت چه ده، ۳۰ کون
 اولور.» سوزی ده مراق عجله سی اولسه کرک. بلکه بالعکس هم
 شوال هم ذی القعدة شو سنه ۲۹ دن اولوب، قربان عیدی اوکتابر
 ۱۶ ده پنجشنبه کون اولور.
 «صوموا لرؤیته و افطروا لرؤیته» حدیثی حقمنده جامع ازهرده
 آلمش «معلومات» کز مشهور خطا اوهامک غایت کهنه بر نسخه سیدر.
 مصر فلاحلرینه جامع ازهر غلبه لکلرندده اویله وهملری آقروب
 باغرمق عیب دگلدر. بزم استاذ محترم شهاب الدین المرجانی
 حضرتلری ده شویله وهم ایتدی، وهمیله برابر سفر ایتدی.
 حدیثک حقیقتی، رؤیتک وجهلری بوتون تفصیلاتیله «شریعت
 نیچون رؤیتی اعتبار ایتمش!» اسملی کتاب ده بیان قیلندی.
 مطالعه سنه تنزل ایتمش اولسه کز ایدی، شارع حکیمک
 «مقاله مقدسه» لرینی تجهیل اساسلرینه حمل ایتک لازم اولمامش
 اولور ایدی؛ «آوغوست ۹ ده روزه حرامدر!» کبی تهورلره مرتکب
 اولمق ده لازم اولماز ایدی؛ «آوغوست ۲۲ ده آی طوتولاجق»
 سوزینی تکذیب ایتک ده حاجت اولماز ایدی. یوقسه، اجرام
 فلکیه حرکتلرینه مراق نشه سی زائل اولور.

